

Zambak yayınevinden çıkan ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca bu sene uygulanmasına karar verilen Liseler İçin Felsefe Ders Kitabı, TTKB tarafından onaylanan MEB komisyonunun hazırladığı kitap gibi sorunlarla doludur. Aşağıdaki değerlendirmede felsefenin genel olarak tanıtıldığı I. Ünite ayrıntılarıyla incelenmiştir. Kitap yazarının felsefeye yaklaşımını, öğrencilere felsefeyi hangi özelliklere sahip, ne tür bir etkinlik olarak tanıtmak istediğini, buna bağlı olarak diğer ünitelerin genel yapısını bu ünite de görebiliyoruz. Bilgi Felsefesi ünitesinden de bazı örnekler gösterilecektir. Mavi renkli yazılar kitaba, siyah yazılar ise bize aittir.

1. ÜNİTE: FELSEFEYLE TANIŞMA

- Felsefe Nedir?
- Felsefe-Hikmet İlişkisi
- Hangi Konularda Felsefe Yapılabilir?
- Felsefi Düşüncenin Özellikleri
- Tutarlı Düşünmenin Önemi
- Hayatın Anlamı ve Felsefenin İşlevi
- Sözcüksüz Düşünmenin İmkânı

FELSEFE NEDİR:

Kazanım 1. Felsefenin ne demek olduğunu sorgular

3. Felsefenin anlamını açıklar.

Süre: 1 ders saati

Felsefeye Hazırlık

Aşağıdaki karikatürleri inceleyerek sorularını tartışınız.

(Sağdaki karikatür R. Osborn'un Yeni Başlayanlar İçin Felsefe kitabından alınmış, yalınayak, sakallı, ilkçağ Yunan kıyafetli bir kişi kitap okuyor ve iki kadın şaşkınca ona bakıyor. Soldaki karikatür (<http://balooscartonblog.blogspot.com>) tahtaya kalkmış bir çocuk öğretmene “belki de bu soru filozoflara bırakılmalı” diyor. Tahtada bir çarpım işlemi var.)

Sorular:

1. Sağdaki karikatürdeki çocuk, soruyu niçin filozoflara bırakmayı teklif ediyor olabilir?
2. Şimdiye kadar bir filozof veya felsefeci ile karşılaştınız mı?
3. Sizce filozof ya da felsefeci kimdir?

Felsefe Zamanı

FELSEFE NEDİR?

Felsefe, herkesin bildiğini varsaydığımız şeylerin ne olduğunu sorar. “Nedir?” ile başlayan sorgulamalardan felsefe de uzak duramaz. Yani her şeyi sorgulayan felsefe kendini de sorgular.

Bu üç cümle arasında hiçbir bağlantı yoktur. Cümleler, felsefenin hiç de doğal karşılamayacağı bir şekilde rastgele bir araya getirilmiş fikirler yığından ibaret görünüyorlar. İlk cümle tamamen yanlıştır: çünkü felsefe herkesin bildiğini varsaydığımız

şeyleri sormuyor. Aksine felsefe, çözülmemiş sorunları; yani hiç kimsenin bilmediği şeylere dair soruların cevaplarını arıyor. Bu ifadeyle kastedilen, felsefenin, bazı kişilerin bildiklerini varsaydıkları, ama aslında bilmedikleri şeyleri soruyor olabilir. Ancak ifade bu anlamı taşıyor olsa da yanlıştır; çünkü felsefe insanların kanıları üzerinde iş görmüyor. Kimin ne bildiği, kimin ne bilmediği, kimlerin ne bildiklerine inandıkları gibi genel kanıları vesilesiyle araştırma yapmıyor. Felsefe insanlığın yaşamını sekteye uğratan pratik sorunlar ve kendi tarihinin gelişimi önünde birer engel olarak duran teorik sorunları ve pratik sorunlara yol açan teorik sorunları çözmeyi amaçlıyor ve hedefliyor. Dahası insanlar bildiklerini varsayabilirler, ama filozoflar ne insanların bildiklerini varsayıyorlar ne de kendi bildiklerini. İkinci cümlede dile getirilen amaç ise, zaten felsefenin asıl işidir. Felsefe özsel olarak nelik araştırmaları yapıyor. Oysa cümle, sanki felsefe bir de “Nedir?” sorusunu sorar, hatta bu sorundan uzak duramaz, şeklinde oldukça yanlış bir tespitle, nelik araştırmasını felsefenin bir yan işi olarak görüyor. Cümlede çıkan anlam şudur: felsefe “nedir” tarzında sorular sorar, ama sormasa da olur. Felsefenin sonunu getiren bir “felsefi” tutum... Felsefenin asıl işini görmeyen bir felsefe etkinliği betimlemesi kime ne öğretecektir? Üstelik “yani” ile başlayan cümlelerin kendisinden önce gelen cümleleri açıklamak/özetlemek vb. amaç taşıması gerekir, ama burada böyle bir bağlam görünmemektedir.

Şimdi aşağıdaki yönergeyi takip ederek felsefenin ne olduğunu sorgulayalım.

1. Öğrenciler kitaplarını kapatırlar. Aşağıdaki metin öğretmen tarafından sesli olarak okunur. Öğrencilerden okuma esnasında metindeki kahraman Sofi ile empati kurmaları istenir. Koyu yazılmış her bir soruda durulur ve öğrencilerin cevap vermesi istenir. Metnin bu şekilde okunması bitirildikten sonra metnin sonundaki sorular tartışılır.

(METİN:)

Sofi çantasını muzundan çıkardıktan sonra kedisi Şerekan’ın yemeğini bir kaba koydu. Elinde gizemli mektubu tutarak mutfakta taburelerden birine oturdu. Mektupta tek bir soru vardı: **“Kimsin?”**

Ah bir bilseydi! Tabii ki Sofi Amudsen idi ama ya o kimdi? Henüz bunu keşfedebilmiş değildi. Ya adı Sofi değil de başka bir şey olsaydı? Mesela Anna Knutsen? O zaman başka biri mi olurdu? Kim olduğunu bilmememsi garip değil miydi? Dış görünüşünü kendisinin belirleyememesi akıl alır şey değildi. Kendi oluvermişti işte. Arkadaşlarını seçmek elindeydi ama kendi kendisini seçmemişti. İnsan olmak bile onun fikri değildi. **İnsan neydi?** Elinde gizemli mektubuyla dururken içini garip bir duygu kapladı. Sanki aslında bir kuklaymış da birisi bir büyü yapmış, böylelikle yaşayan bir canlı olmuş gibi hissetti kendini. Şu an dünyadaydı işte! Böylesi müthiş bir masalda yaşıyor olması çok garipti? Şimdi varım, diye düşündü ama bir gün yok olacaktı. **Ölümden sonra hayat var mıydı? Yaşamın bir an gelip son bulması haksızlık değil miydi?** Bir gün gelip yok olacağını düşündüğünde yaşamın ne kadar değerli olduğunu anlıyordu.

Sofi ertesi gün posta kutusunda aynen bir önceki gibi bir zarfın durduğunu gördüğünde aklı gitti. Zarfı açtığında içinde aynen öbürü gibi bir kâğıt çıktı. Kâğıtta yine tek bir soru vardı? **“Dünya nasıl meydana geldi?”** Sofi, dünyanın koca evrende küçük bir gezegen olduğunu biliyordu ama ya evrenin kendisi nasıl meydana gelmişti? Tabi ki evrenin her zaman var olduğu düşünülebilirdi; o zaman da bu soruya cevap aramak gerekmezdi. **Ama bir şey her zaman var olabilir miydi?**

İçinden bir ses buna inanmadığını söylüyordu. Var olan her şeyin bir başlangıcı olmalı, değil miydi? Evren, bir zamanlar başka bir şeyden meydana gelmiş olsa gerekti. Okulda Dünya'yı Tanrı'nın yarattığını öğrenmişlerdi. Evreni Tanrı'nın yarattığı pekala düşünülebilirdi ama ya Tanrı'nın kendisi? O kendini yoktan mı yaratmıştı? **Ya mektupları gönderen kimdi?**

(J. Gaarder, Sofinin Dünyası, s10-16. Özetlenmiştir.)

Metnin alındığı *Sofi'nin Dünyası* daha çok filozofları 10-12 yaş grubuna tanıtmayı amaçlayan, roman tarzında yazılmış bir eserdir. Konuyu eğlenceli, ilgi çekici hale getirmeye çalışan bir kurguya sahiptir ve bu amaçla gizemli, mistik öğeler bolca kullanılmıştır. Felsefe kitabı yazarı için bu roman temel bir kaynakça haline getirilmiştir. Bu kitaptan, Varlık Felsefesi ünitesinde sayfalarca alıntılar yapılmıştır ve ayrıca kitaba övgü yapan bir başka metne yer verilmiştir.

Felsefe ders kitabı yazarının ilk metin olarak romanın giriş bölümünü seçmesi tesadüf değildir çünkü yazarın felsefenin ne olduğuna ilişkin tüm kitap boyunca inşa etmeye çalıştığı temel düşüncesine iyi bir malzeme olmuştur. Metinde kalın yazılan soruların yazar tarafından neden önemli bulunduğu, ileride daha iyi görülecektir: Felsefe insanın kendisinden başlayarak (yaşamına anlam vermek üzere) “kimim ben?”, “İnsan nedir, yaşamın sonu ne anlama gelir?” sorularına cevap aramak üzere, “dünya ve evren nasıl var oldu?” sorularını temele alan ve daha çok “varlık alanını bütünsel olarak kavrama” çabasıdır. Öncelikle felsefeye böyle bir perspektif konulacaktır ve sonra da felsefenin bu amacına ulaşacak bir niteliğe sahip olup olmadığı tartışmaya açılacaktır.

Sorular:

- Sofi'ye sorulan sorular hakkında daha önce hiç düşündünüz mü?
- Metinde en son soru ile diğer sorular arasında bir fark var mıdır? Açıklayınız. Sofi'ye isimsiz mektupların devam ettiğini varsayarsak diğer mektuplarda hangi sorular sorulmuş olabilir? Aşağıya yazınız.

.....
.....
.....
.....

- Yazdığınız sorulara cevap bulmaya çalışan insanlar var mıdır? Varsa bunlar kimlerdir?

2. Alttaki metni okuyarak yandaki kavram haritasında boş bırakılan yerleri doldurunuz.

(METİN)

“Felsefe” sözcüğü, Yunanca iki sözcüğün birleşmiş halidir: “phileo” ve “sophia” Phileo; sevmek, peşinden koşmak, aramak anlamına gelirken sophia; bilgi, bilgelik, hikmet anlamına gelir. Öyleyse “philosophia” yani felsefe bilgiyi sevmek, bilginin ya da hikmetin peşinde koşmak, bilgi veya bilgeliği aramak anlamlarına gelmektedir. Özel olarak Antik Yunanlılar için felsefe “bilgelik sevgisi” ya da “hikmet arayışı” anlamına gelmekteydi.

“Philopsophia” sözcüğünün kökeni incelenmeye çalışılmış ancak “philio” kavramı yerine yanlış olarak “philio” kullanılmıştır. Bu metinle birlikte “bilgelik” ve “hikmet” kavramlarının anlamları, özdeş olup olmadıkları, özdeş değilse ayrımlarının ne olduğu tartışması başlamaktadır. Metinden “bilgelik sevgisi” ya da “hikmet arayışı” kavramlarında

“ya da” bağlacının özdeşliği mi farklılığı mı anlattığı henüz belli değildir. Bu probleme ileride değinilecektir.

Fakat bilgelik ile hikmet kavramları arasındaki ilişki çok çetrefillidir. Her şeyden önce, bilgelikle, biz Antik Yunanlıların anladığı anlamda, kendini ve hayatı sorgulayan, yaşamın pratik deneyimleri konusunda derin tefekkürlere dalan insanı anlıyoruz. Ama hikmet daha çok doğu bilgeliği olarak bilinir ve genelde Antik Yunanlılardaki anlamına ek olarak İslam dünya görüşünü içeriyor. Hikmetli kişi, dünyanın, yaşamın ve insanın sırlarına akıl erdiren, vakıf olan kişidir, ama aynı zamanda bunun ilahi boyutunu da hisseder, ya da sezer. Bu anlamda aralarında bir fark vardır.

(Kavram haritası ise şöyledir)

3. Şema doğru olarak doldurulduğunda, felsefeyle uğraşan kişi olarak “philosophos” yani “filozof” sözcüğü anlamlarına gelir.

4. İlk filozof Thales’tir. Antik Yunan’da M.Ö. 6. yüzyılda mitolojik düşünme biçiminin terk edilmesiyle başlamıştır. Mitolojiler evrenin, dünyanın, insanın ve diğer canlıların yaratılışını hayal gücüne dayanarak masalsı bir şekilde açıklamışlardır. Mitolojiler, akla ve mantığa değil, duygu ve hayal gücüne dayanır. Her toplumun mitolojik ürünleri vardır. Örneğin masallar ve destanlar da birer mitolojidir.

İnsanın varlığını ve içinde yaşadığı evreni ve doğa olaylarını kutsal modeller yoluyla anlamlandırma tarzının ürünleri olarak, kurmacadan öte, bir inancın ve o inanca özgü gerçekliğin anlatımı olan mitosların sadece “yaratılış”la sınırlı olduğu, masalların mitoloji olduğu iddiaları doğru değildir.

Aşağıda mitoloji ve felsefeyle ilgili birer örnek verilmiştir. Metinleri okuyarak soruları yanıtlayınız.

(Thales’in bilimsel ve felsefi görüşlerini özetlemeye çalışan bir metin ile, Yunan ve Alman mitolojilerinden kısa örnekler veren bir metin vardır.)

Sorular:

- Sizce bildiğiniz bir masalı veya destanı kısaca anlatınız. Masal ve destanlar hangi bakımdan mitolojilere benziyor?

Burada ise masallar ve destanların farklı olduğu söylenerek tutarsızlığa düşülmektedir.

- Tales'in doğru olmasa bile açıklamasını, gözlem ve deneyimlere dayandığını söyleyebilir miyiz? Niçin?
- İki metni karşılaştırarak felsefe ile mitolojinin farklarını bulmaya çalışınız.

5. Her filozofun felsefeye yüklediği anlam ve görev farklıdır. Filozoflar düşünce dünyalarını meşgul eden en önemli kavramla tanımlamışlardır felsefeyi.

Felsefe etkinliğinin kendisinden ziyade filozofa vurgunun ön planda olması, bu kitabın temel yaklaşımlarından biridir. Bunun sonuçları ileride daha net görülecektir. Oysa felsefi etkinlik, filozofların görüşlerinin toplamı değildir.

Sayfa 17'de (aşağıda) bazı filozoflara göre felsefe tanımları ve Aristoteles'ten Kısa Kısa adlı bir bilgi notu yer almaktadır. Tanımların karşısına, tanımda geçen anahtar kavramları yazınız. Bilgi notu ve anahtar kavramlardan da hareketle boş bırakılan yere, öğretmeninizin rehberliğinde yapacağınız ortak tanımı yazınız.

Sokrates: Felsefe neleri bilmediğini bilmektir. (bilgi)

Platon: Doğruyu bulma yolunda düşünsel çalışmadır: (düşünsel etkinlik)

Aristoteles: İlkelerin, ilk nedenlerin dolayısıyla da Tanrının bilimidir (.....)

Agustinus: Tanrıyı bilmektir. (.....)

Anselmus: İnanılanı anlamaya çalışmaktır. (.....)

R. Bacon: Deneye ve gözleme dayanan bilimsel veriler üzerine düşündürmektir. (.....)

Descartes: Felsefe bilgeliktir; insanın bilebileceği her şeyi incelemesidir. (.....)

Campanella: Eleştiridir. (.....)

Kant: Bilginin nasıl mümkün olacağını öğrenmektir (.....)

Hegel: Onun kendi tarihinin incelenmesidir. (.....)

Jaspers: Felsefe yolda olmaktır. (.....)

Heidegger: Varlık üzerine düşündürmektir. (.....)

Felsefe
.....
.....

Aristoteles'in felsefeyi "Tanrıların bilimi" olarak gördüğü iddiası yanlıştır.

Descartes için felsefe "insanın bilebileceği her şeyi incelemesi" değildir. Ona göre felsefe metafiziği, fiziği ve diğer bilimleri içine alacak kadar geniş anlamdadır; o felsefeyi kökü metafizik, gövdesi fizik ve dallardan, uygulamalı bilimler; tıp, ahlak vb. oluşan bir ağaca benzetmektedir.

Kant ve Hegel'in felsefenin ne olduğuna ilişkin görüşleri olarak iddia edilen ifadeler, filozofları ifade etmemektedir.

6. Önce Aristoteles'ten Kısa Kısa bölümünü ardından aşağıdaki metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Aristoteles'ten Kısa Kısa

Bütün insanlar doğal olarak bilmek isterler. Duyularımızdan aldığımız zevke bunun bir kanıtıdır. Bilgelik, varlıkların ilk nedenlerini ve ilkelerini bulmadır. Şimdi olduğu gibi başlangıçta da insanları felsefe yapmaya iten şey, hayret olmuştur. Onlar başlangıçta belli güçlükler karşısında hayrete düşmüşlerdir. Daha sonra yavaş yavaş ilerlemişler; ay güneş ve

yıldızlara ilişkin olayları ve nihayet dünyanın oluşumu gibi daha büyük sorunları ele almışlardır. Bir sorunu fark etmek ve hayret etmek, kendinin bilgisiz olduğunu kabul etmektir. Sırf bilgisizlikten kurtulmak için felsefe yaptıklarına göre onlar (ilk filozoflar) kuşkusuz herhangi bir faydacı amaçla değil sırf bilmek için bilimin peşine düşmüşlerdir. (Aristoteles, Metafizik, s75-84, Özetlenmiştir.)

(Diğer Metin:)

Felsefe; varlık, bilgi, gerçek, adalet, güzellik, doğruluk, akıl ve dil konularında genel ve temel sorunlarla ilgilenen düşünsel bir etkinliktir. Bir mitolog, din adamı, bilim insanı, ve sanatçı da düşünmektedir. Fakat filozofun düşünme biçimi onlarınkinden farklıdır ve buna mitolojik, dini, bilimsel ya da sanatsal düşünme değil, felsefi düşünme denir. Felsefi düşünme Sofi'ye sorulan sorulardan ve Tales'in bulduğu cevaplardan anlaşılacağı gibi akla dayanmaktadır. Bununla birlikte her dönemde felsefe farklı işlevler görmüştür yani her dönemde felsefeye yüklenen anlamlar farklı olmuştur. Örneğin ilkçağda felsefe doğa araştırması, Ortaçağ Hristiyan dünyasında dini kavramların temellendirilmesi, Yeniçağda aklın aydınlanması, Yakınçağda dil ve bilim kavramlarının açıklığa kavuşturulması, günümüzde ise dil, sanat, toplum ve bilim üzerine çözümlemeler yapılması gibi amaçlara yönelik kullanılmışlardır.

Mit, kültürel, ortak ve genel toplumsal kabullere, efsanelere karşılık geliyor. Dolayısıyla mitlerin yazarları yoktur. "Mitolog" kavramı, mitoloji yazarlığı gibi anlaşılacak kitaba konulmuştur. Oysaki mitolog, mytos'ları araştıran bilim adamıdır; mesela Hamilton gibi.

Sorular:

- Felsefe etkinliği hangi temel yeteneğimize dayanmaktadır?
- Felsefenin her dönemde farklı görevler yüklenmiş olması ona ne tür bir özellik kazandırmış olabilir? Tartışınız.
- Felsefenin farklı dönemlerde farklı konulara yönelmiş olduğu göz önüne alınırsa sabit felsefe konuları yoktur, denilebilir mi? Tartışınız.
- Felsefe durağan bir bilgi türü değildir, denilebilir mi? Tartışınız.

FELSEFE-HİKMET İLİŞKİSİ

Kazanım : 2. Felsefe ve hikmet (bilgelik/sophia) arasında bağ kurar.

Süre: 1 ders saati

Felsefeye Hazırlık:

Aşağıdaki karikatürü inceleyerek soruları cevaplayınız.

(Karikatürde baba ve oğul diyalogu var:

Oğul: Oyuna izin vermemen için hiçbir sebep yok baba!

Baba: Hayır evlat sandığın gibi basit değil. Elbet vardır bir hikmeti!

Oğul: Hikmet mi?)

Sorular:

- Yaşadığımız her olayın sebebini bilebilir miyiz?
- "Vardır bir hikmeti!" sözü size neler çağırıyor?
- "Hikmet, hükümet, hâkim, hekim" sözcüklerinin anlamlarını biliyor musunuz? Söyleyiniz.

Etkinlik de sorular da gariptir. Şunlar vurgulanmak istenmektedir:

“Her şeyi bilemeyiz. O kadar basit değildir bilmek; bilmek hikmete sahip olmaktır. Hikmet, ‘babaların’, otoritelerin bildikleridir; herkes hele çocuklar buna hiç akıl erdiremez. Onların yapmaları baş eĒmektir.”

Bu durumda felsefe de bilinmeyen şeylerin sevgisi olur, onun bilgisine bir türlü ulaşma imkanı olmasa da.

Bu hazırlık çalışmasındaki amaç, “hikmet” kavramına, “ her şeyin bir sebebi/nedeni olduğuna”, “bir şeyin sebebi//nedeni bilinmese bile, onun sebepsiz ya da nedensiz olmadığına” vurgu yapmaktır. Böylece her şeyin, en nihayetinde, yetkin bir varlığa ya da Tanrı’ya bağlı olduğu gösterilmek istenmektedir. Bununla da öğrencilerin her olayın bir açıklama içerdiğini ‘sezmesi’ ve bu vesileyle hükümet, hâkim, hekim, hikmet kavramları arasında bağ kurması hedeflenmektedir.

Yazarın bu eğilimi kitabın her bölümüne sinmiştir.

Elbette, felsefe tarihinde, her şeyin nedeni olarak Tanrı’yı gören filozoflar olmuştur ve buna vurgu yapmakta bir sakınca yoktur. Ancak bu, felsefenin zorunlu bir ögesi değildir. Hiçbir şeyin nedensiz olmadığını söylemek, Tanrı’nın varlığını şart koşmaz. Oysa yazarın amacının, “nedenin zorunlu olarak bilinç sahibi olması gerektiği” görüşünü benimsetmek olduğu ileride daha net görülecektir. Üstelik hikmete vurgu yapılarak, felsefeyi aşmak amaçlanmaktadır. Felsefe dersinde, felsefeyi hükümsüzleştiren bir tutum, felsefeye de öğrenciye de insanlığa da bir şey kazandırmaz, sadece ideolojik bir inatçılığa hizmet eder.

Böyle bir hazırlıktan sonra yazarın görüşleri şöyle inşa edilmeye başlanmaktadır:

FELSEFE ZAMANI

FELSEFE –HİKMET İLİŞKİSİ

Günümüzde filozof kavramı gerçeğe sadece aklıyla değil, sezgi, duyu ve hatta duygularıyla yaklaşmaya çalışanları içermektedir. “Gerçeği buldum, artık aramama gerek yok” demeden sürekli olarak daha doğrunun ve evrenselin peşinde koşmaktır. Burada önemli olan, olayların arkasındaki gerçek sebepleri ve eşyanın hakikatini aramaktır. Öyleyse felsefe ile hikmet yaptıkları iş bakımından birbirine benzemektedir. Fakat felsefe ile hikmet aynı şeydir diyebilir miyiz? Yoksa aralarında yakın bir ilişki mi vardır?

Öncelikle, metinde geçen “daha doğru ve evrensel”, “eşyanın hakikati” gibi kavramlarından yola çıkarak, yazarın “doğru”, “hakikat” gibi kavramların anlamlarını bilmediğini, bu kavramları uluorta, özensiz, yanlış kullandığını belirtmek gerekir. “Doğrunun dahası”, eşyanın hakikati” olmaz.

“Günümüzde filozof kavramı gerçeğe sadece aklıyla değil, sezgi, duyu ve hatta duygularıyla yaklaşmaya çalışanları içermektedir” iddiası oldukça gariptir. “Duyularıyla”, “duygularıyla” gerçeğe yaklaşmak ne demektir? Bu filozoflar örneğin “burnuyla”, “kulağıyla” ya da “korku”, “utanç”, “neşe” duygularıyla mı gerçeğe yaklaşmaktadır? Burada anlaşıldığı kadarıyla felsefenin hakikate ulaşmadaki çok boyutluluğuna işaret edilmeye çalışılmaktadır.

Felsefe tarihinde duyguları bir bilgi kaynağı olarak gören kimse çıkmamıştır. Bu garip iddianın “İslam Düşünce Tarihi” kitabı yazarı Prof. Dr. Hayrani Altıntaş’a (A. Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim üyesi) ait olduğunu görüyoruz: Kitabın 84. sayfasında “ Kaldı ki günümüzde filozof kavramı gerçeğe sadece aklıyla değil, sezgi, duyu ve hatta duygularıyla yaklaşmak isteyenler için bile kullanılmaktadır” ifadesi yer almaktadır ve ardından şunlar söylenmektedir: “Mesela eksiztansiyalistler, aslında duygusal kimselerdir ve eksiztansiyalizm duygusal bir düşüncedir, fakat onlar, filozof sayılmakta ve eksiztansiyalizme felsefe olarak bakılmaktadır.”(s.85). Yazarın varoluşçu filozofların duygusal insanlar olduklarını nasıl anlamış olduğu da merak konusudur. Yazar Sartre’a hassasiyetle yaklaşmak istemiş. Hâlbuki burada “filozofların duygusallığı” ifadesiyle, ancak ve ancak bir insanın yapısal özelliğine göndermede bulunabilir. Ve bir insanın yapısının ayırıcı özelliklerinin felsefenin hakikate ulaşma yollarından biri olarak ifade edilmiş olması, Türkiye’de felsefe konusunda yapılan çalışmaların ciddiyetsizliğini gösteriyor. Varoluşçu filozofların yaşantılara vurgu yapıyor olmalarını, olabilecek en kötü biçimde yorumlamakla yazar, Ortaöğretimde felsefenin halinin içler acısı olduğunu gösteriyor.

İslam Düşünce Tarihi kitabının yazarı aslında bu görüşleri “İslam düşünce tarihinde kelimacı ve mutasavvıf bazı kişilerin de filozof olarak adlandırılmasına layık olduklarını” savunan görüşünü güçlendirmek için dile getirmiştir: “İslam düşünce tarihinde, geleneksel kullanılışıyla ve klasik anlamda feylesof, sadece kendilerine tabirle sıfatlanmış, akli (rasyonel) düşünceye ağırlık veren Kindi, İbn Sina, İbn Rüşd, İhvan-ı Safa, Suhreverdi el-Maktul vb. kimselere denir. Fakat tarihte bu sıfat verilmemiş bile olsa, kelimacılar ve mutasavvıflardan öyle kimseler vardır ki, ortaya koydukları çeşitli doktrinleri ve görüşleri sebebiyle filozof olarak adlandırılmaya en az birinci gruptakiler kadar layıktırlar. Zira, bu düşünürler ilk bakışta, akıldan hareket etmemiş gibi ve akli ön plana almamış gibi görünseler de, gerçekte düşünceleri “akli”dir.”(S.84) ve eklemiştir: “ Kaldı ki günümüzde filozof kavramı gerçeğe sadece aklıyla değil, sezgi, duyu ve hatta duygularıyla yaklaşmak isteyenler için bile kullanılmaktadır.” (S.84) Hayrani Altıntaş’ın görüşünü bağlamlarıyla birlikte ele aldığımızda, hangi amaçla neyi anlatmaya çalıştığını kavrayabiliyoruz, ancak lise ders kitabı yazarının “Günümüzde filozof kavramı gerçeğe sadece aklıyla değil, sezgi, duyu ve hatta duygularıyla yaklaşmaya çalışanları içermektedir” görüşünü anlayamıyoruz. Ardından gelen “sürekli olarak daha doğrunun ve evrenselin peşinde koşmak”. “Önemli olanın, olayların arkasındaki gerçek sebepleri ve eşyanın hakikatini aramak” ifadeleriyle bağını kuramıyoruz. Ama kitap yazarı, bu bağın çok açık olduğunu düşünmektedir ki “Öyleyse felsefe ile hikmet yaptıkları iş bakımından birbirine benzemektedir” sonucuna varmaktadır. Yazara göre artık “felsefe ile hikmetin aynı şey olup olmadığına” ya da “aralarında yakın bir ilişki olup olmadığına geçebiliriz.

Bununla ilgili aşağıdaki çalışma izlenmektedir:

Şimdi şu sorulara aşağıdaki yönergeyi takip ederek bir cevap bulmaya çalışalım.

1. Aşağıdaki bazı İslam filozoflarının felsefe ve hikmetle ilgili tanımları yer almaktadır. Bu tanımlar öğretmen tarafından tahtaya yazıldıktan sonra öğrencilerle birlikte ne tür anlamlar içerdiği tartışılır.

- Varlıkları sanat eseri olarak düşünmek ve bu eserleri yaratan Sani (Sanatçı’yı)’yi bilmektir. (İbn Rüşd)
- Feylesof (hakim), Tanrı bilgisine en yetkin derecede sahip olan kişidir. (Farabi)

- İlimde amaç, gerçeğin bilgisine ulaşmak, fiili olarak da doğruya uygun davranmaktır. (Kindi)

Bu üç tanım “İslam Düşünce Tarihi” eserinden alınmıştır:

“İbn Rüşd: Felsefe, sanat eseri olarak varlıklar üzerinde düşünme ve yapıcı (es-Sani’yi tanımadır.” (s.82),

Farabi: “Feylesof (el-Hakim), bizatihi Vacib-i Vucud’un kemal derecede bilgisine sahip olan kimsedir.” (s.84),

Kindi: Feylesof, ilminde hak bulunan, amelinde hakla amel eden kimsedir, denebilir.

Çünkü onun tarifi, ‘feylesofun ilimde amacı, gerçeği bulmak, fiilde amacı ise gerçeği işlemektir.’(s.84)

Her üç tanımdaki ortak yan, felsefenin “yaratıcı tanrıyla” ilişkisinde gerçeğin bilgisi olduğudur. Kindi ayrıca bu bilgiye uygun yaşamayı da eklemektedir. Metne göre, tüm tanımların felsefeye ilişkin tanımlar olduğunu, Farabi tarafından “Feylesof” ve “Hakim”’in aynı anlamda kullandığını öğreniyoruz, ama henüz “felsefe” ve” hikmet” kavramlarının ayırımına ulaşmış değiliz.

Etkinlik başka bir metinle devam etmektedir:

2. Öğrenciler ikiye bölünür. Her bir grup, alttaki metni okur. Metinden hareketle önceden hazırladıkları bir kağıda, aşağıdaki sorulara kısa cevaplar yazarlar.

(METİN:)

Antik Yunanlılar, bugün “filozof” dediğimiz insanlara, özellikle Pythagoras’tan önce “sophos” yani “hakim” diyorlardı. Hakim, bütün bilgileri kendisinde bulunduran, “hikmet sahibi kimse” anlamına geliyordu. Fakat bir insanın her şeyi bilmesi mümkün olmadığı için zamanla bu sözcük “philo-sophos” yani hikmeti arayan anlamına gelen bir sözcükle birleştirildi. Pythagoras’tan sonra da “filozof” sözcüğü kullanılmaya başlandı.

610 yılında Hz. Muhammed’in İslamiyeti yaymaya başlamasıyla yeni bir din kurulmuş oldu. Müslümanlar, 700’lü yıllardan itibaren Antik Yunana eserlerini Arapçaya çevirmeye başladılar. Filozof sözcüğünü bazen “feylesuf” şeklinde orijinal olarak bazen de “hakim” olarak çeviriyorlardı. Sonuçta, Müslümanlar arasında bugün, “filozof” ile “hakim” sözcükleri birbirine çok yakın anlam içerecek şekilde kullanılmaktadır.

Hakim (filozof) ile hikmet (felsefe) arasında anlam ve işlev yakınlığına rağmen önemli farklılıklar da vardır.

Hakimin, hem dini bilgiye hem de felsefi bilgiye sahip olduğu kabul edilir. Dini bilgi, örneğin İslamiyette ve diğer tek tanrılı dinlerde vahiy ve dini tecrübelerle dayanır. Vahiy aklı aşar. İnanç bilgisidir ve inanılan şey veya nesne, duyu organlarının sınırlarını aşar; yücedir, kutsaldır. Filozof ise yüce ve kutsalı dahi akıl içinde ele alır, aklileştirmeye çalışır. Deney ve tecrübelerden yararlanır. Bu anlamda felsefenin beslendiği kaynak akıl ve deneyimlerdir. Örneğin Farabi ve İbni Sina gibi düşünürler, bu yaklaşımın bir sonucu olarak hikmet ya da felsefe bilgisinin dini bilgiden üstün olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Kısaca söylemek gerekirse Yunanlıların, bilgelik arayışı felsefe ile, Müslümanların ise felsefe ve hikmet ile ifade ettikleri görülmektedir. Müslümanların hikmet kavramına

yükledikleri anlam felsefeyi de içermektedir. Bununla birlikte hikmetin felsefeyi ne kadar kuşatabildiği, hakimin ne kadar felsefi düşünebildiği farklı bir tartışma konusudur.

Hakim (filozof) Hakim sophos iken burada philosophos oluvermiştir.

Metnin kaynağı yine belirtilmemiştir, kaynakçalarda da yoktur. Kaldı ki ortaöğretim için hazırlanan bir ders kitabından, felsefenin temel niteliklerine vurgu yapılacağına, derli toplu hiçbir araştırmanın ve kaynağın olmamasına rağmen, hikmet, hâkim, hekim kavramlarına bu kadar vurgu yapılmış olması anlaşılır gibi değildir. Felsefeyi açık kılmayan bir kitap, bu kavramlarla felsefeyi kavratmayı amaçlaması da akıl karı değildir. Dahası bu konuda Metin ağırlıklı yine “İslam Düşünce Tarihi” eserine dayanmaktadır:

“Çok eskiden, yani Antik çağda (filozofos)a hakim denirdi. Hakim, hikmet sahibi, bütün bilgileri kendinde bulunduran kimseye denirdi. Fakat bir insan için bunun mümkün olmadığı anlaşıncı vazgeçildi ve yerine filozof kelimesi kullanılmaya başlandı. Bununla birlikte, İslam dünyasında Feylesof (filozof) ve hakim sözü yan yana kullanılmaya başlandı ve bu iki kelime genelde, aynı anlama alındı. Hakim kelimesinin çoğulu “Hukema”dır ki, “filozoflar” demektir. Diğer taraftan, bazı özel kullanılışlarda hakim sözü, her zaman tam manasıyla filozof demek değildir. Hakim sözünün filozof sözünden daha umumi ve derin manası vardır. Her filozof hakim olabilir, ama her hakim filozof demek değildir; belki filozoftan da üstün kişidir. Hakim ilahi bilgiye mazhar olmuş kimsedir. Nitekim, Kur’anda, Hz. Lokman’a hakim denmiştir. Lokman el-Hekim, çünkü ona hikmet verilmiştir.” (s.85)

Bu bölümde de “Çok eskiden, yani Antik çağda (filozofos)a hakim denirdi” denmektedir. Bu kitabın düzeltilmesi mümkün değildir.

Lise kitabındaki metinde “Hakim (filozof) ile hikmet (felsefe) arasında anlam ve işlev yakınlığına rağmen önemli farklılıklar da vardır” cümlesinde bir yandan hakim ile filozof, hikmet ile felsefe aynı anlamda gösteriliyor –paranteze alarak- ama aynı zamanda aralarında anlam ve işlev yakınlığına rağmen önemli farklılık olduğu belirtiliyor.

Metne göre, hakimin hem dini hem de felsefi bilgiye sahip olduğu kabul ediliyor; metinde dinin, vahiy ve dini tecrübeye dayandığı, vahyin aklı aşan ” inancın bilgisi” olduğu, inanılan şey ya da nesnenin ise duyu organlarının sınırlarını aşan, yüce ve kutsal olduğuna ilişkin iddialarda bulunuluyor. Tüm bu iddialar, felsefi tartışma konularıdır. “Dinin ne olduğu”, “vahiy, dini tecrübe, inancın bilgisi, yüce, kutsal” kavramları, “vahyin olanağı”, “vahiy ve akıl”, “inanç ve bilgi ayrımı” felsefi problemlerdir. Ayrıca bir felsefe kitabı, sanki bir din dersi kitabıymış gibi tamamen dini terimler üzerinde iş görüyor olmasının makul gerekçesi ne olabilir?

Metin bu temelsiz iddialardan sonra, filozofun ise bu aklı aşan, ’ inancın bilgisini’, yüce ve kutsal olanı akılla ele aldığı, aklileştirmeye çalıştığını, bu arada deney ve tecrübelerden yararlandığını belirtiyor. Madem vahiy aklı aşar, neden filozoflar akılla vahyi ele alır bu, bilinmez. Boşuna çaba değil midir? Dahası genel ve bütüncül olarak bakıldığında, kitabın temel amacının, öğrenciye hakikati aslında vahyin verdiğini benimsetmek olduğu ortaya çıkıyor. Bu kitap bir din dersinde okutulsa, tabi mantık ve bilgi hataları hesaba katılmazsa, daha iyi olabilir.

Bu arada metin, Farabi ve İbni Sina'nın "hikmet" ve "felsefe" kavramlarını aynı gördüğünü ve bu anlamda felsefeyi dini bilgiden üstün gördüklerini –daha doğrusu iddia ettiklerini– söylüyor. Burada önce söylenenlerle ciddi bir çelişki görmemek gerekir. Çünkü bahsedilen hikmettir ve hikmet bilgisi, zaten dini bilgiyi de felsefeyi de içerir.

Metnin son paragrafı, öğrencinin kafasını daha da karıştıracaktır.

"Yunanlılar bilgeliği felsefeyle, Müslümanlar ise hem felsefe hem de hikmetle ifade etmektedir." "Bununla birlikte hikmetin felsefeyi ne kadar kuşatabildiği, hâkimin ne kadar felsefi düşünebildiği farklı bir tartışma konusudur."

Ayrıca Antik Yunan felsefesi konusunda biraz bilgisi olan herkes, Yunanlılarda bilgelik ile felsefe kavramlarının özdeş anlamlarda kullanılmadığını bilir. Platon'un ve Aristoteles'in eserlerinde bu konular bulunabilir.

Yazarın metnin sonundaki soruları öğrencilerin şöyle cevaplandırmalarını istediğini tahmin ediyoruz:

Sorular:

- "Filozof ile felsefe arasındaki ilişki, hakim ile hikmet arasında da vardır" diyebilir miyiz?
Metne göre, "Filozof felsefe yapan, hakim hikmet bilgisine sahip olandır."
- Felsefe, filozof, hikmet ve hakim kavramlarını tanımlayarak bu kavramları karşılaştırınız.
Felsefe: Hikmeti sevme/arama etkinliği,
Filozof: Hikmeti seven/arayan kişi,
Hikmet: Gerçeğin, esasın bilgisi
Hakim: Gerçeğin, esasın bilgisine sahip kişi
- Hikmeti felsefeden ayıran özellik nedir?
Hikmet gerçeğin bilgisidir; felsefe ise bu bilgiye ulaşma/ bu bilgiyi sevme çabasıdır.
- İslam düşünürlerinin hikmete, felsefeden daha fazla değer yüklediklerini söyleyebilir miyiz? Niçin?
Söyleyebiliriz. Çünkü hikmet hem felsefeyi hem de dini bilgiyi içerir. Dini bilgi, felsefe yaparak asla ulaşamayacak olan, akli aşan vahyi de içerir.
- Felsefe ile hikmet arasındaki ilişkiyi alttaki şemada gösteriniz.

(Şema: Bir yuvarlağın içinde –yuvarlağı dışına taşmayacak şekilde/tam girişimlik ilişkisi içinde- bir yuvarlak daha vardır.)

Cevap: Büyük yuvarlak hikmet, içindeki küçük yuvarlak ise felsefedir.

Bu işlemler bittikten sonra öğrencilerin verdiği cevapların doğruluğu öğretmen tarafından kontrol edilir.

Kitabın tüm bölümlerinde etkinlikler problemlerle doludur. Bu etkinliği örnek alırsak:

- Böyle bir çalışma için öğrencilerin ikiye/üçerli gruplara ayrılmasının anlamı nedir?
- Öğrencilerin paylaştıkları nelerdir?
- Nasıl bir etkileşim olmuştur?

- Öğretmen sorularının doğruluğunu sınıfta mı kontrol ediyor? En az 30 öğrencinin 5'er sorusunun –gruplara ayrıldığını düşünsek bile 15 çift öğrencinin- soruları ne kadar süre alır?
- Bir değerlendirme ölçütü var mıdır?

HANGİ KONULARDA FELSEFE YAPILABİLİR?

Kazanım: 4. Felsefenin soruları, disiplinleri hakkında bilgi sahibi olur.

Süre: 1 ders saati

FELSEFEYE HAZIRLIK:

Aşağıdaki gazete ve internet haberlerini inceleyerek soruları cevaplayınız.

(Çeşitli felsefe toplantılarına ilişkin kupürler...)

Sorular:

- **Haber metinlerinden hareketle hangi konularda felsefe toplantılarının yapılabileceğini tahmin etmeye çalışın.**
- **Felsefeciler ve filozoflar niçin bir araya gelmektedir?**
- **Sizce başka hangi konularda felsefe toplantısı yapılabilir?**
- **Felsefe toplantılarını hangi kurumlar gerçekleştirebilir?**

FELSEFE ZAMANI

HANGİ KONULARDA FELSEFE YAPILABİLİR?

Felsefenin ilgilendiği konular filozofların ilgilendiği konulardır. Aynı konu üzerine düşünen çok sayıda filozof olabilir. Ancak felsefenin doğası gereği her biri az ya da çok farklı görüşler ileri sürmüşler, aynı konuya farklı açılardan yaklaşmışlar, görüşlerini farklı argümanlara dayandırmışlardır.

Neden “felsefenin soruları, disiplinleri hakkında bilgi sahibi olur” kazanımına ilişkin bir metne “Felsefenin ilgilendiği konular filozofların ilgilendiği konulardır” gibi garip bir belirleme ile başlanmıştır? Filozofların filozof olarak ilgilendikleri konuların felsefi konular olduğu açıkken neden garip bir yol izlenmiştir? Neden doğrudan felsefi konular ele alınmamıştır da bu konuları ele alan özneye (filozofa) vurgu yapılmıştır. Nasıl “bilimin ilgilendiği konular, bilim insanlarının ilgilendiği konulardır” demek garipse, metnin ilk cümlesi de gariptir. Bilim insanı ilgilendi diye bir konu bilimsel olmaz, bir insan bilimsel bir konuyla bilim etkinliğinin gerektirdiği tarzda ilgileniyorsa o kişi, bilim insanı olur. Bu filozof için de geçerlidir: Felsefi bir konuyu felsefi etkinliğin gerektirdiği tarzda ele almak kişiyi filozof yapar. Bu vurgunun tesadüf olmadığı; yazarın önce felsefenin, filozofların öznel faaliyetleri olduğuna, daha sonrada felsefede bilimsel doğruluğun olmadığına ilişkin görüşlerine bir giriş olduğu ilerde görülecektir.

Aşağıda kimlerin hangi konularda felsefe yaptığıyla ilgili Bir Filozof ve Felsefe Alanı adlı metin; tüm Ortaçağ boyunca kabul görmüş Yedi Özgür Sanat anlayışıyla ilgili görsel ve açıklamalar; Geçmişten Geleceğe Felsefenin İşlevi ile ilgili metin ve Filozofların Sık Sorduğu Sorular verilmiştir. Metin ve Görselleri sırasıyla izleyerek filozofların sık sorduğu sorulara kısa cevaplar bulmaya çalışınız.

Bir Filozof ve Felsefe Alanı (METNİ)

(Kıbrıslı Zenon, El Kindi, Baumgarten, Karl POPPER, Kant, Bacon'ı tanıtan farklı disiplinlere ilişkin görüşlerini bir- iki cümleyle anlatan metinler)

Geçmişten Geleceğe Felsefenin İşlevi (METNİ)

Felsefe “her şeyi” konu edinir. Sanat, din, politika, tarih, kültür, eğitim, ekoloji, bilim, bilgi, yaşam, ölüm, varlık, ahlak, kısacası aklınıza gelebilecek her şey felsefenin konusunu oluşturur. Bu, her şeyin felsefesi olur demekten başka bir şey değildir. Felsefe tüm bu alanlara dair temel kavramları ve soruları açıklar, insana karşılaştığı sorunlarda belli türden düşünme becerileri kazandırır. İnsanlara tutarlı ve sistemli bir dünya görüşü kazandırarak yaşamlarını anlamlandırır. Eleştirel, çözümleyici, bütünleştirici ve kavramsallaştırıcı zihinsel bir güç kazandırır. Örneğin İlkçağda insanları mitolojik açıklamadan uzaklaştırmış, akla dayalı açıklamaya yöneltmiştir. Batı’da Ortaçağ boyunca dinin temel kavramlarının açıklanmasına yardım etmiştir. Yeniçağda rönesans ve reform hareketlerini, humanizm akımıyla desteklemiştir. Yakın çağa geldiğimizde, aydınlanmayı başlatan en önemli kişilerin filozoflar olduğunu görüyoruz. Diğer yandan Newton’a kadar bilim insanı ile filozof aynı kişi idi. 20. yüzyılda ise felsefenin yepyeni bir görevi oldu: bilimsel önermeleri çözümlmek ve açıklamak. Bugün filozoflar genellikle dil, iletişim, insanın evrendeki durumu, teknoloji, küreselleşme gibi temel sorunların aydınlatılmasıyla uğraşmaktadırlar. Kısacası felsefe, insan ve toplumun her türlü sorununu temel unsurlarıyla ele almış, bu sorunları çözmeye çalışarak insanlığın hizmetinde olmuştur. Kimi zaman insanlar filozofların cesur ve aydınlatıcı fikirlerinden rahatsız olsalar da felsefenin aydınlatma işlevinde bir kesinti olmamıştır.

Felsefe “her şeyi”, “aklınıza gelebilecek her şeyi” konu edinmez; neliğini kavramsal bir tarzda ortaya koyabileceği şeyi konu edinir. Her şeyi konu edinseydi “futbolda önümüzdeki bir derbi maçının sonucu da” felsefenin araştırma konusu olurdu.

Filozofların Sık sorduğu Sorular (METNİ)

(BAZI SORULAR VAR...)

Sorular:

- Hangi filozofun sorularını daha ilginç ve araştırmaya değer buldunuz?
- vb.

Buraya kadar, felsefi soruları ve sorunlarının temel niteliklerinin, felsefenin temel disiplinleri ve bu disiplinlerin ilişkin temel soruların ve sorunların neler olduğuna dair derli toplu bir bilgiye bizleri ulaştıracak bir etkinliğe rastlayamıyoruz.

FELSEFİ DÜŞÜNCENİN ÖZELLİKLERİ

Kazanım: 5. Felsefi düşüncenin niteliklerini fark eder.

Süre: 1 ders saati

FELSEFEYE HAZIRLIK

Aşağıdaki karikatürleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

(1. Karikatür)

Heidegger: “Varlık ve Zaman” kitabımda varlığın anlamının ne olduğunu sordum.

Bir kişi: Peki ya yanıt?

Heidegger: Yanıtın önemi yok Benim misyonum herkesin bunu sormasını sağlamak

(2. Karikatür)

Descartes: Düşünüyorum... Öyleyse varım!)

Burada neden ünlem işareti var?

Sorular:

- Üstteki görselde çağdaş filozoflardan Heidegger karikatürize edilmiştir. Heidegger'in soru sormakla ilgili sözü sizde neler çağrıştırdı?
- Yandaki görselde filozof, “Düşünüyorum, öyleyse varım” yargısına nasıl ulaştığını açıklayabilir mi? Görüşlerinizi belirtiniz.

FELSEFE ZAMANI

1. Aşağıdaki metni okuyarak soruları cevaplandırınız.

FELSEFİ DÜŞÜNCENİN ÖZELLİKLERİ

Felsefe soru sorma etkinliğine bağlı çok eski bir uğraştır. İlk insanların da bugün bile hala tatmin edici bir cevap bulamadığımız sorularla uğraşmış olmaları bir hayli ilginçtir. Bu ilginçlik, felsefi sorgulamanın insan doğasının bir özelliği olduğunun delillerindendir. Felsefi sorgulamaya başlarken “Ne arıyorum, neyi merak ediyorum, neyi bilmek istiyorum, hangi bilgilere ihtiyacım var?” gibi bir dizi soruya cevap vermemiz gerekir. İlk sorulara cevap verdikten sonra sürekli yeni sorularla yüzleşiriz. Örneğin “Varlık var mıdır?” sorusuna “Evet, vardır” diye cevap verirse bu kez diğer sorular sıralanır. *Kaç türlü varlık vardır? Bu varlık maddi midir yoksa manevi midir? Eğer manevi ise onun kesin bilgisini elde edebilir miyiz?* Ve bir çok soru. Bir filozof bu soruları cevaplasa da diğerleri onun verdiği cevapların doğruluğundan, tutarlılığından ve temellendirmesinden şüphe edebilir; çoğunlukla da bütün filozoflar birbirlerinin görüşlerinden şüphe etmiştir. Örneğin Leibnez, “Descartes gerçekten tutarlı ve sistemli bir açıklama yapabilmiş midir?” diye sorar. Bu oldukça anlaşılabilir bir tavidir çünkü bazı filozoflar, kendi ulaştıkları bilgilerden de şüphe etmişlerdir. Yahut da filozoflar başka bilgilerden hareketle yeni bir cevap bulurlar; kendi bulguları eski cevapları terk ederler. Wittgenstein bunlardan birisidir. Bu ise felsefenin biriktiği ancak bilimsel bilgi gibi ilerlemediğini gösterir.

Sorular:

- Metinde felsefi düşüncenin hangi üç özelliğinden bahsedilmiştir?
- Felsefe ile şüphe arasında nasıl bir ilişki vardır?

Hazırlık, metin ve sorulardan şu sonuca varıyoruz: “Felsefede soru sormak çok önemlidir; sorular her zaman yeni sorulara yol açar. Verilen cevaplar (başkasının ya da kendisinin cevapları) şüphenin konusu olur ve bu durumda felsefe birikir, ama bilim gibi ilerlemez.”

2. Aşağıda bir metin ve günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz sorular içeren bir tablo verilmiştir. Metin ve tabloyu inceleyerek tablodaki sorulardan felsefeyle ilgili olanları işaretleyiniz. Daha sonra tablonun altındaki soruları cevaplayınız.

(METİN)

Her gün birilerine soru sorarız ya da birilerinin sorularına muhatap oluruz. Bu soruların bazıları teknik, bilimsel, gündelik, dini veya ahlaki sorulardır; bir kişiyi ya da çok az kişiyi

ilgilendirir; cevapları kısa ya da uzun bir araştırmayla bulunabilir. Ancak bazı sorular, genel ve temel kavramlarla ilgilidir ve herkesi ilgilendirir; cevapları ise kesin değildir veya üzerinde uzlaşılacak bir cevapları yoktur; sistemli, mantıklı, kendi içinde tutarlı olmasına rağmen öznel olmaları nedeniyle genel geçer değildir; kişilere ve zamana göre değişir, eleştiriye açıktır. En önemli özellikleri “öznel” olmalarıdır. Biz bu ikincilere “felsefi sorular” diyoruz.

(SORU TABLOSU) **Hangi sorular felsefidir?**

- İnsan niçin yaşar? (+)
- Bugün günlerden nedir? ()
- Güzel resim nedir? ()
- Bu resim güzel midir? ()
- Evrenin başlangıcı, fiziksel olarak nasıl olmuştur? ()
- Devlet iyi yönetiliyor mu? ()
- Aya yerleşmek mümkün müdür? ()
- Bir resmi güzel yapan unsurlar nelerdir? ()
- Bir sanat eserinde perspektif hataları neler olabilir? ()
- Güneşin enerjisi ne zaman bitecektir. ()
- Bu yaptığın iyi bir davranış mıdır? ()
- Bir davranış iyi kılan şey nedir? ()
- Bu söylediğinin doğru olduğunu nasıl bilebilirim? ()
- Az sonra yağmur yağacak mı? ()
- Bir devletin iyi yönetilmesi ne demektir? ()
- Zaman sürekli midir? ()
- Doğrunun ne olduğunu nasıl bilebiliriz? ()
- Yaşamın bir rüya olmadığından nasıl emin olabilir mi? ()

Metin “Sağlam bir masa nasıl yapılır?”, “Kaygı hangi koşullarda ortaya çıkar?”, “Kışın nasıl giyinirsek hastalanmayız?”, “Cehennem kaç katlıdır?”, “Çocuklar büyüklerin yanında nasıl davranmalıdır?” gibi soruların bir ya da çok az kişiyi ilgilendirdiğini ve herkes için doğru kabul edilebilecek bir cevaba –kısa ya da uzun bir araştırma sonucu- ulaşılabilirdiğini ama “özgürlük nedir?” gibi felsefi bir sorunun böyle olmadığı iddia etmektedir. Teknik, bilimsel, gündelik, dinsel ve ahlaki sorular bir yana felsefi sorular bir yana. Felsefi sorular –genel ve temel kavramlarla ilgili olduğu için - herkesi ilgilendiriyor ama diğer sorularla çok az kişi ilgileniyor; felsefi soruların cevapları kişiden kişiye ve zamana göre değişiyor ama diğer soruların cevapları –bazen kısa, bazen uzun araştırma gerektiriyor ama – bulunabiliyor. Sanki bilimin bilgisi mutlak; hiç değişmiyor, sanki din kişisel kabullere ve inanca dayanmıyor, ahlak her yerde aynı cevaplara sahip, yaşamı kolaylaştıran gündelik deneyimler sanki çok az insanı ilgilendiriyor.

Ayrıca soru tablosunda örnek olarak “İnsan niçin yaşar?” sorusu felsefi soru olarak işaretlenmiştir. Bu nasıl bir felsefi sorudur; hangi filozof böyle bir soru sorar?

3. Felsefi sorular için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Cevapları kesin olmayan, kişisel yani öznel sorulardır.
- B) Merak ve şüpheyeye dayanırlar.
- C) Bilim, din ve sanatta olduğu gibi doğru cevapları bir tanedir.

Bu sorunun A ve B şıkları, daha önce felsefi soruların özelliği olarak vurgulandığı için doğru cevabın C şıkkı olması düşünülebilir ama bu kez de “bilimde -mutlak olmasa da- olduğu gibi din ve sanatta da doğru cevabın bir tane olduğu” gibi bir ‘bilgiye’ ulaşıyoruz.

4. Aşağıda felsefe yapabilmek için oldukça önemli bir kavramla ilgili açıklamalar içeren bir metin verilmiştir. Metni okuyarak soruları cevaplayınız.

(METİN)

“Sahip olduğumuz bilgileri nasıl edindik?” Böyle bir soruya, bir filozofun verdiği cevap ile bir psikologun verdiği cevap arasında nitelik bakımından önemli bir fark vardır. Bu farklılık, filozofun ortaya koyduğu görüşlerini akla dayanarak ve aşama aşama açıklamış, kullandığı kavram ve sözcükleri açık seçik hale getirmiş, önermeler arasında bir tutarlılık sağlamasından ileri gelir. Bir filozof, niçin böyle düşündüğünü, deney ve gözlemlerine dayanarak değil, akılsal çıkarımlarla açıklar; görüşlerini gerekçelendirir; açıklamalarını mantıksal bir bütünlük içine yerleştirebilir. Buna temellendirme denir. Felsefi bir temellendirmenin ne olduğunu iki örnek üzerinde görmeye çalışalım.

Bu metnin de problemlerle dolu olduğu açıkça görülmektedir. Metinde bilim insanının (psikologun) ulaştığı sonuçlarda/bilgilerde akla dayanmadığı, onları aşama aşama açıklamadığı, kullandığı kavram ve sözcükleri açık seçik hale getirmediği, önermeler arasında bir tutarlılık sağlamadığı, ama bunları yalnızca filozofun yaptığı ve bunun ise iki bilgi etkinliği arasında niteliksel bir fark olduğu ileri sürülmektedir. Bu görüş doğru değildir. Buraya bakılırsa, bilim neredeyse gelişigüzel bir gündelik uğraşa indirgeniyor. Sistematik olmayan, muğlak bir teoriyi, bilim çevrelerinin bilimsel olarak gördüğüne dair bu ifadenin bir ders kitabına yazılmış olması akıl alır şey değildir. Bilim de felsefe de kullandığı kavramları açık seçik hale getirmeden, akıl ve mantık ilkelerine dayanmadan iş yapamaz. Aralarındaki temel fark, sorunları, araştırma alanları, sorunların nitelikleri ve çözüm yollarındadır. Felsefenin salt akla dayanarak ve bilgi içeriğinden yoksun olduğu – ya da iddia edildiği gibi, ortaya koyduğu bilginin “bilgisel doğruluğun” konusu olmadığı- ve felsefi bilginin yalnızca mantıksal bir denetime tabi tutulabileceği görüşü yanlıştır.

John Locke’ın Görüşü: Zihin doğuştan boş bir levha gibidir; zihinde hiçbir bilgi yoktur. İnsan her şeyi sonradan deneyimle öğrenir.

Locke’ın Temellendirmesi: Bir elma yerken elmanın tümünü bir tek izlenimle duyumsayamam. Elma yerken pek çok başka temel izlenimler edinirim.: Elmanın yeşil olduğunu, güzel koktuğunu, sulu ve ekşi olduğunu. Ancak bir sürü elma yedikten sonra, bir elma yediğimi düşünebilirim. İşte o zaman “elma”nın ne olduğuna dair birleşik bir kavrama ulaşırim. Çocukken ilk kez bir elma yediğimizde henüz böyle bir kavrayışımız yoktur. Yeşil olduğunu görmüş, tadı ne güzel, hımm... ama biraz ekşiymiş demişizdir. Zamanla bu tip duyumsamaları bir araya getirip “elma”, “armut”, “portakal” vb. kavramları oluştururuz. Bu yüzden etrafımızdaki maddi dünyayla ilgili tüm bilgilerimiz, esas olarak duyularımızdan kaynaklanır. (Jostine Gaarder, Sofi’nin Dünyası, s.299, düzenlenmiştir)

Jean p. Sartre’ın Görüşü: Varoluş özden önce gelir. İnsan özgürlüğe mahkumdur.

Sartre’ın Temellendirmesi: İnsanın varoluşunu Tanrı ya da doğaya aşkın üstün bir güç yoktur. Yani insan önceden tanımlanmamış üstün bir güç onun kaderini belirlememiştir. İnsanın tek özgür olmadığı konu, onun özgür olmaya mahkum olmasıdır. Tanrı veya üstün bir güç yoksa insan özgürdür. Bu yüzden onun, yaşadıkça gelişecek bir özü yoktur.

Öyleyse insan, doğduğunda belli bir misyonla doğmaz, belli bir sıfatla doğmaz, yalnızca doğar. Aldığı kararlarla insan, kim olacağını, ne olacağını kendi belirler. Bu yüzden özgürlük ona bir öz kazandırır. (Burada ilk cümle bozuktur)

Her iki filozof da görüşlerine nasıl ulaştıklarını, hangi gerekçeler dayandıklarını anlatmaya çalışmışlardır. Görüldüğü gibi baştan sona bilgisel düzeyde denetlemeye açık argümanlara sahiptirler. Onların görüşlerinin ayırıcı özellikleri işte burada yatıyor. John Locke'un temellendirmesini deneyimlerden yola çıkarak inşa ettiği, bu deneyimleri akılsal açıdan ve kavramsal düzeyde düzene koyup bir felsefi problemi çözme doğrultusunda kullandığı açıktır. Sartre için de geçerlidir bu. Her iki filozof da felsefi bir problemi konu edinmiş, bu konudaki tüm deneyim ve bilgiler üzerine kafa yormuş ve bir sonuca ulaşmıştır. Yoksa laf olsun ama mantıksal olsun diye felsefe etkinliği yapılmamaktadır.

Felsefi temellendirme nedir? Locke ve Sartre'ın yaptığı zihinsel etkinlikten hareketle kendi yaptığınız tanımları aşağıdaki kutuya yazınız.

Felsefi temellendirme

- **Locke ve Sartre yeterince temellendirmiş sayılabilir mi? Tartışınız.**
- **Sizce temellendirilmiş bir felsefi düşünce aşağıdaki özelliklerden hangilerini içermelidir?**
 - a) Tutarlılık
 - b) Açık seçiklik
 - c) Zorunluluk (öncüllerle sonuç arasında)
 - d) Öncüllerin doğruluğu
 - e) Sistemlilik
 - f) Doğrulanabilirlik-yanlışlanabilirlik
 - g) Basitlik, sadelik

Bu soruyla öğrencinin a, b, c, d ve e seçeneklerini seçmesi, diğerlerini felsefi düşüncenin özellikleri içinde görmemesi istenmektedir. Maddelerden g seçeneğinin “zorunluluk içermemesi” dikkate alınırsa kitap yazarı için asıl denetlenmesi gereken bilgi f seçeneğine ilişkindir. Kitap yazarının asıl derdi, “felsefi düşüncenin doğru ya da yanlışın konusu olmadığı, olamayacağı; önemli olanın mantıksal tutarlılık olduğunu” öğrencinin bilmesidir. Kitabın bu yaklaşımı açıktır ve yanlıştır.

- Bu özelliklerden hangileri Locke ve Sartre'ın temellendirmelerinde yer almaktadır?
- Temellendirme felsefe için niçin önemlidir?

TUTARLI DÜŞÜNMENİN ÖNEMİ

Kazanım: 6. Felsefede tutarlılığın önemini fark eder.

Süre: 1 ders saati

FELSEFEYE HAZIRLIK

Aşağıdaki görselleri ve açıklamaları inceleyerek soruları cevaplandırınız.

(Karikatür1: Herakleitos suyun içinde ve diyor ki:

- Her şey değişir
- Her şey mi? diye soruyor, birisi
- Evet
- Bu söylediğin de değişir mi?
- Hayır

Karikatür2: İki kişi konuşuyor:

- Bütün Marslılar yalancıdır.
- Sen de Marslısın
- Olsun

Bir resim, resmin altında şu bilgiler var:

(Rafaello Sanzio, Atina Okulu, 1511) Resimde MÖ. 5. yüzyılın Antik Yunan filozofları görülüyor. Elinde kitap olan Pythagoras, onun hemen önündeki yalnız başına duran Herakleitos, orta sağdaki Aristoteles, orta soldaki Platon, orta öndeki yalnız ve keyifli kişi ise Diogenes. Herakleitos'a göre evrendeki her şey değişim halindedir. Protagoras'a göre varlığın değişmez bilgisini sayılar verir. Platon'a göre akılla kesin bilgiye ulaşılabilir. Aristoteles'e göre hem akıl hem deneyim doğru bilgiye ulaştıran iki kaynaktır. Diogenes'e göre erdemli bir yaşam arzu ve isteklere kayıtsızlıkla mümkündür.)

Sorular:

- Sağdaki karikatürde (Marslılarla ilişkili) yer alan konuşmalarda çelişki ve tutarsızlık var mı?
- “Her şey değişiyorsa değişmenin kendisi niçin değişmesin?” bu soruyu karikatürdeki kişi tutarlı olarak cevaplayabilir mi?
- Atina Okulu adlı tabloda resmedilen filozofların çoğunun aynı konuda farklı görüşler ortaya koydukları bilinmektedir. Bu durum felsefi düşüncenin hangi özelliğiyle ilgili olabilir? Tahmin etmeye çalışınız.

FELSEFE ZAMANI

TUTARLI DÜŞÜNMENİN ÖNEMİ

Bir düşünce sistemini tutarsız kılan veya mantıksal bütünlüğünü zayıflatan bazı kusurlardan bahsedebiliriz. Bunların başında çelişki, safsata ve paradokslar gelir. Şimdi aşağıdaki yönergeyi takip ederek tutarlı düşünmenin önemini kavramaya çalışalım.

1. Aşağıda tutarlı düşünmeye engel oluşturan akıl yürütme kusurlarından bazıları sol sütunda sıralanmış sağ sütunda ise Tutarsızlık Türleriyle ilgili açıklamaları da dikkate alarak Akıl Yürütme Kusurlarıyla, bu kusurlara ait örnekleri doğru olarak eşleştiriniz.

Not: Bazı akıl yürütme kusurlarına birden fazla örnek verilmiş olabilir, bazılarına da verilmemiş olabilir. Bu sizi yanıltmasın

(SOL SÜTUN)	(SAĞ SÜTUN)
	• Ülkenin geri kalmışlığına çevre politikalarının

1. Gündelik bilgiye güvenme	desteklenmemesi neden olmuştur.
2. Yetersiz neden-sonuç ilişkisi kurma	• Ekonomik sıkıntılar çıkmadan önce hırsızlık bu kadar yaygın değildi. Demek ki hırsızlığın sebebi ekonomik sıkıntıdır.
3. İndirgeme	• Askere gitmeyen erkek sayılmaz.
4. Gelenekleri delil gösterme	• Evet, çok hastasın. Ancak hastalığın iyileşince geçecektir.
5. Kişilere dayandırma	• Dolunay akşamı elektrikler kesildi, demek ki elektrik kesintisinin sebebi dolunaymış.
6. Çelişki içermeye	• Ahlaka aykırı bir reklam yayınladık. Bu doğru. Fakat bu reklamlardan kazandığımız parayı ahlaksızlıkla mücadelede kullanacağız.
7. Paradoks içermeye	• Herkes böyle olacağını biliyordu.
8. Safsata içermeye	• En güvendiğimiz kişi böyle söylüyor. Başka türlü olamaz.
9. Tutarsızlık içermeye	• Yalancının biridir. Söylediklerini ciddiye almaya gerek yok.
	• Bunu falan kişi söylediyse doğrudur. Çünkü o çok başarılı ve karizmatik biri.

Tutarsızlık Türleri

1. Çelişki: Birbirini yanlışlayan iki önermenin aynı anda kullanılmasıdır. Tutarsızlıklara neden olan en belirgin durum, çelişkili ifadelerdir. Örneğin bir çıkıp da “Bütün insanlar ölümlüdür, fakat Sokrates bir insan olmasına rağmen ölümsüzdür” derse haklı olarak karşı çıkarız. Çünkü “Hem insanların ölümlü olduğunu hem de Sokrates’in insan olduğu halde ölümsüz olduğunu söylüyorsun” deriz.
2. Safsata: Bir tür yanlış çıkarımdır. Eleştiri süzgecinden geçirildiğinde aslında bir kanıt değil bir aldatma olduğu yani sahte bir kanıt olduğu görülür. Örneğin “Dünya dönmüyor. Dönüyor dersem engizisyon beni idam edebilir” dediğimizde bu bir safsata olur.
3. Paradoks: Öncüller doğru kabul edildiğinde yanlış, yanlış kabul edildiğinde doğru sonuç veren akıl yürütmelerdir. Örneğin bir Marslı, “Bütün Marslılar yalancıdır” derse ona inanmalı mıyız? Karasız kalmak daha makul görünüyor. Çünkü kişi eğer Marslı ise yalan konuşacaktır, yalan konuşacaksa “Marslılar yalancıdır” sözü de yalan olacaktır. Yani aslında Marslılar yalan söylemeyeceklerdir.

2. İyi bir felsefe öğrencisi olabilmek için şu iki kriteri aklımızda tutmalıyız:

- a) Filozofun yaşamından hareketle onun felsefi görüşlerinin doğruluğu test edilemez.
- b) Felsefi görüşlerde kullanacağımız temel kriter doğruluk değil, tutarlılıktır.

Filozofun görüşlerinin tutarlı olup olmadığını araştırmanın genel bir yöntemi vardır: Temel önermelerin birbiriyle tutarlı olarak birleştirilip birleştirilmediğini sorgulamak. **Şimdi bunu aklınızda tutarak aşağıdaki metni okuyunuz ve metnin sonundaki soruları cevaplayınız.**

Herakleitos
Temel Önergeleri

1. Varlığı, karşıtların birliği oluşturur.
2. Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir.
3. Ateş, varlığı oluşturan arkedir yani en temel unsurdur.

Felsefi görüşleri

Herakleitos’a göre bir bütünün oluşturan unsurlar arasındaki çelişkiyi kaldırırsak o bütünü de yok ederiz. Bir bütün ancak karşıt eğilimli unsurların bir arada bulunmasıyla varlığını sürdürebilir. Zirveye çıkan yol ile zirveden inene yol bir ve aynıdır. Gerçek dediğimiz şey, sürekli çatışan ve değişen unsurlardan oluşur. Örneğin düşmanlık olmazsa dostluk, sıcak olmazsa soğuk, başarı olmazsa başarısızlık varolamaz. Bu karşıt unsurlar nedeniyle varlıkta sürekli bir mücadele vardır. Çatışma; değişim, gelişim, çürüme ve hareketin özüdür. Öyleyse her şey bir halden başka bir hale doğru akış içindedir. Hiç kimse aynı nehirde iki kere yikanamaz. Evrensel değerler yoktur, zaman her şeyi değiştirir.

Platon:

Temel Önergeleri

1. Hakikat tektir ve değişmez
2. İki evren vardır: Değişen (görünümler) ve değişmeyen (idealar)

Felsefi Görüşleri

Doğada sonsuza dek değişmeden kalan maddeler yoktur. Şu gördüğümüz, dokunduğumuz, duyduğumuz her şey, kısaca duyulabilir evren bir yanılsamadır; değişmeyen idealar evreninin bir gölgesidir. Mutlak ve değişmez olan fiziksel nesneler değildir. Örneğin bütün atlar, tek bir at ideasından, bütün insanlar bir “insan” ideasından pay alarak türemişlerdir. Tek tek insanlar ölür giderler fakat “insan” kavramı ebedi kalır. Yeni doğan insanlar da bu ideadan pay alırlar ve insan olarak dünyaya gelirler. Gökkuşağının en güzel renginin ne olduğu konusunda herkes farklı bir cevap verir ancak 3 kere 5’in 15 ettiği konusunda herkes uzlaşır. Doğaya dair bilgilerimiz duyumlarımıza, kavramlara dair bilgilerimiz de aklımıza dayanır. Öyleyse iki evren vardır: Duyu organlarıyla algıladığımız evren ve akılla kavradığımız evren. İyi davranışlar, iyi konuşma, iyi insan... Bunlar da iyi ideasından pay alarak türemişlerdir. İyi, güzel, doğru hakikatin farklı yönleridir.

Sorular:

- **Filozoflar hangi soruya cevap vermektedir?**
- **Filozofların temel ilkeleri ile görüşleri tutarlı mıdır? İnceleyiniz.**
- **Aşağıda numaralandırılmış cümlelerden oluşturulmuş bir paragraf yer almaktadır. Yukarıdaki etkinlikleri göz önünde bulundurarak italik sözcüklerden yalnızca birini seçerek anlamlı ve tutarlı bir paragraf oluşturunuz.**

1. Görüldüğü gibi felsefe sorularına verilen cevaplar az çok birbiriyle *aynıdır/birbirlerinden farklıdır.*
2. Felsefe sorularının önemli bir özelliği, tek bir doğru cevaplarının *olmasıdır/olmamasıdır.*
3. Bu yüzden filozofların görüşlerini doğrulayabiliriz/doğrulayamayız.

4. Örneğin Herakleitos ile Platon'un felsefi görüşleri arasında bir tutarlılık *ararız/aramayız*.
5. Böyle olsa bile aynı konuda aynı yargılara varmalarını *bekleriz/beklemeyiz*.
6. Hatta birbirine zıt görüşler de ileri sürebilirler.
7. Ancak daha önce söylediğimiz gibi biz, görüşlerin doğruluklarıyla *ve/değil*, kendi içinde tutarlı olup olmadıklarıyla *ilgileniyoruz/ilgilenmiyoruz*.

Bu bölümde önce mantık dersi yapıp tutarlılık ve doğru düşünme ile ilgili zorlama bir etkinlik yapıldıktan sonra, aynı konuda farklı sonuçlara ulaşan filozoflar gösterilir ve en sonunda öğrencilerden kitabın vermek istediği aşağıdaki bilgileri yazmaları istenir:

“Görüldüğü gibi felsefe sorularına verilen cevaplar az çok birbirlerinden farklıdır. Felsefe sorularının önemli bir özelliği, tek bir doğru cevaplarının olmamasıdır. Bu yüzden filozofların görüşlerini doğrulayamayız. Örneğin Herakleitos ile Platon'un felsefi görüşleri arasında bir tutarlılık ararız. Böyle olsa bile aynı konuda aynı yargılara varmalarını beklemeyiz. Hatta birbirine zıt görüşler de ileri sürebilirler. Ancak daha önce söylediğimiz gibi biz, görüşlerin doğruluklarıyla değil, kendi içinde tutarlı olup olmadıklarıyla ilgileniyoruz.”

Sınıfta hep birlikte çalışarak bu yazı ortaya çıktığında, “bu işte bir gariplik var” diye düşünen bir öğrenci ile öğretmeni arasında muhtemelen şöyle bir diyalog yaşanacaktır:

- İyi de hocam, ben gerçekten merak ediyorum: “Evrende her şeyin değiştiği bilgisi doğru mu yanlış mı?”
- Filozofuna göre değişir.
- Herakleitos ile Platon aynı dönemde yaşamamış; Eğer yaşasalardı ve tartışsalardı aynı sonuca ulaşamazlar mıydı?
- Ulaşamayabilirlerdi.
- Platon'un, Herakleitos'un görüşleri içinde doğru olarak gördüğü hiçbir şey yok mu?
- Bu dünyadaki varlıkların sürekli değişim içinde olduklarında hemfikirdiler.
- Peki, sorun nedir?
- Ama Platon, değişen varlıkların bilgisini olanaklı görmüyordu.
- Neden?
- Maddesel olup sürekli değişen ve ancak güvenilir olmayan duyularla ilişki kurabildiğimiz varlıklar hakikatin konusu olamaz. Onlarla ilgili ancak sanılara ulaşabiliriz, bilgiye değil. Ama salt aklımızı kullanırsak...
- Salt akılla kavrayacağımız varlıklar olsa bilgi mümkün mü olur?
- Evet, bu yüzden maddi olmayan ve değişmeyen bir başka dünyanın olması gerektiğini düşünmüştür.
- Ama bu şart mıdır? Sürekli değişse de maddi de olsa bu dünyadaki varlıklarla ilgili akla dayanan bilgi edinilemez mi?
- Öğrencisi Aristoteles bunu mümkün görmüştü.
- Nasıl?
- Bu dünyanın varlıklarında değişen niteliklerin yanında değişmeyen ve akılla kavranabilen niteliklerin de olduğunu söylemiştir. Bu niteliklerin bilgisinin değişmeyen bilgi olduğunu ileri sürmüştür.
- Salt akılla mı?
- Duyularla başlayan ama akılla devam eden bir bilgi süreci sonunda bu bilgiye ulaşılabilirdi Aristoteles'e göre.

- Daha doğru bir açıklama değil mi bu?
- Öznel bir açıklama, ortak sonuca ulaşmak mümkün değil; ben doğru desem, başkası bir çok açıdan yanlış diyebilir. Zaten felsefede önemli olan doğruluk/yanlışlık değil; görüşlerin tutarlı olup olmamasıdır.
- İyi de hocam, tutarlılık zaten gerekli bir şey değil mi? Tutarlılık içermeyen herhangi bir görüşü tartışmaya dahi değer bulmayız. Bizim için asıl önemli olan bilgisel içerikleri değil midir?
- Ama felsefe öyle konuları araştırıyor ki ortak sonuca ulaşmak mümkün olmuyor.
- Peki, ama gerçekten merak ediyorum bu soruların cevaplarını, yok mudur?
- Bu felsefeyi aşar...
- Bu konular metafizik konular olduğu için mi? Felsefe metafizik olmayan konularla da ilgilenmez mi?
- İlgilenir ama yine ortak bir cevaba ulaşamaz.
- Peki hocam, felsefenin ortaya koyduğu bilgilerin bilgisel değerinin (doğru ya da yanlış olup) olmadığını savunan görüşler yok mudur?
- Vardır, örneğin pozitivistler yalnızca bilimin doğru bilgiyi ortaya koyabileceklerini savunurlar.
- Peki, bu görüş doğru mudur?
- İleride göreceğiz: Yalnızca olgularla ilgili doğru bilgi söz konusu olabilir ve yalnızca bilim bu işi yapmaktadır.
- Pozitivistler doğru düşünüyor yani...
- Evet.
- Pozitivizm bir felsefi görüş değil midir hocam,
- Evet,
- İncelediği konu “doğru bilginin sınırları” problemi, felsefi bir problem değil midir? Eğer öyleyse bu görüşün de doğru olup olmadığını tartışmak gerekmez mi?
- Tabii ki, her felsefi görüş tartışmaya açıktır ve tek cevaba sahip değildir.
- Madem öyle, bu kitap tartışmaya açık bir görüşü neden tek doğru olarak sunmaktadır?
-

Bu diyalog bitmez... Öğretmenin öğrenciyi ikna etmesi mümkün değildir.

Kitap yazarı hem “felsefede doğruluğun söz konusu olamayacağı” gibi yanlış bilgiyi öğrenciye vermek istemektedir hem de öğrencinin “bilginin sınırları” konusunda kendi felsefi görüşünün (pozitivist bilgi görüşünü: yalnızca olgusal bilgilerin doğruluğundan bahsedilebileceği görüşünü) tek doğru olduğunu öğrenmesini amaçlamaktadır.

Felsefede bilgisel doğruluk söz konusu değilse, felsefenin anlamı ve değeri yoktur. Felsefe bilgisel bir etkinliktir ve amacı felsefi sorunlarda bilgi ortaya koymaktır.

HAYATIN ANLAMI VE FELSEFENİN İŞLEVİ

Kazanım: 7. Hayatın anlamlandırılmasında felsefenin rolünü sorgular.

Süre: 1 saat

FELSEFEYE HAZIRLIK

Aşağıdaki karikatürü inceleyerek soruları cevaplandırınız.

(Karikatürde iki kişi dizleri üzerinde oturmuştur:

- Hayatın anlamı nedir, üstat!
- Bilmiyorum. Bilgisayarım bozuldu.)

Sorular

- Karikatürde soruya verilen cevap normal midir? Niçin?
- Bilgisayarda yapılan bir çalışmayla yaşamın anlamı öğrenilebilir mi?
- Sizce yaşamın anlamı nedir? Bir iki kelimelik cevap cevaplar veriniz.
- Yaşamın anlamını bulmak için filozof mu olmak gerekir yoksa felsefi düşünmek mi?

FELSEFE ZAMANI

1. Metni okuyarak metnin sonunda istenen işlemleri yapınız.

HAYATIN ANLAMI VE FELSEFENİN İŞLEVİ

Uzayda yaşam olup olmadığı kuşkusuz önemli bir sorudur ama bu sorunun cevabını bilmeden de mutlu ve huzurlu bir hayat sürebilirim. Üstelik böyle bir soruyla astrofizikçinin ilgilenmesi daha mantıklı görünmektedir. Ancak bazı sorular vardır ki ilk insanlardan günümüze kadar herkesi ilgilendirmiştir; en genel ve en metafizik sorulardır bunlar: Nereden geliyorum, niçin yaşıyorum, nereye gidiyorum, nasıl yaşamalıyım, ölümden sonra yaşam var mı, adaletli davranabilir miyim, varlığın doğru bilgisinin öğrenebilir miyim? Bu sorulara tatmin edici cevap vermek ne bilimin ne dinin ne de sanatın yetkisinde olmuştur. Çünkü metafizik sorular bilimsel araştırmalarla cevaplandırılmaz.

Bir filmi baştan izlememişsek, filmin devamındaki bazı sahneleri veya filmin tamamını anlayamayabiliriz. Bu durumda filmin nasıl başladığını merak etmemiz doğaldır. Yaşadığımız dünyanın hem de ilk insanın nasıl var olduğunu merak etmemiz doğaldır. “Bu dünya ve insanlık tarihi nasıl başladı?” sorusuna vereceğimiz tatmin edici bir cevap, yaşadıklarımızın ve bütün olarak hayatımızın daha anlamlı hale gelmesini sağlayabilir. Felsefi sorgulamanın önemli bir işlevi, evreni, insanı, yaşamı ve olayların niçin böyle olduklarını araştıran ve bütüncü bir bakış açısı kazandıran bir zihinsel uğraş olmasıdır. Hayatın anlamı ise bu bütüncü bakış açısıyla kavranabilir.

“Niçin yaşıyorum” sorusuyla burada da karşılaşyoruz. Bu herhalde yazar için çok önemli! İnsan niçin yaşıyorum diye sorarsa muhakkak peşinden “başka bir yaşamda mutluluğa ermek için” yanıtı gelecek diye düşünüyor herhalde. Soruları öyle oluşturuyor ki, yazar için önemli olan bir yaklaşım ön plana çıksın: “Nereden geliyorum”, “Nereye gidiyorum”, “Ölümden sonra yaşam var mı?”, o halde “Nasıl yaşamalıyım?” “Film baştan izlemeden” nasıl filmi anlamazsak, “ilk insanları ve insanlık tarihinin nasıl başladığını bilmeden” yaşadıklarımızı ve hayatımızı anlamlı hale getiremeyeceğimizi iddia ediyor. Bütüncülükten kastettiği budur. Felsefenin ne olduğuna ve işlevine ilişkin bu yaklaşım,- yazar için önemli olan- özel bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımı felsefenin bütününe hakim kılma çabası yazarın temel uğraşı olmuştur.

2. Metinle tutarlı olmayan ifadeleri işaretleyiniz.

- Hayatın anlamlandırılmasında felsefenin olumlu rolü vardır.
- Felsefe, doğal olarak sorduğumuz metafizik sorularla ilgilenmez.
- Metafizik soruların cevaplarını felsefi sorgulamayla bulabiliriz.

- İnsan sorgulamazsa daha mutlu ve huzurlu olur.

3. Aşağıda herkesin doğru veya yanlış cevabının olduğunu zannettiğimiz üç metafizik soruya yer verilmiştir. Bu üç soruya verdiğimiz cevaplar hayatı anlamlandırmamızda önemli bir yer tutar. **Şimdi aşağıdaki soruları okuyarak cevaplarını boş bırakılan alana yazınız.**

- İnsanın ve evrenin başlangıcı nasıl gerçekleşmiştir?
.....
- Nasıl yaşamalıyım?
.....
- İnsanın ve evrenin bir sonu var mıdır? Varsa bu son nasıl gerçekleşecektir?
.....

4. Sorulara cevap verirken aşağıdaki özelliklerden dikkat ettiğiniz üç ilkeyi işaretleyiniz.

- Önyargılardan uzak durmaya
- Birbiriyle tutarlı görüşler ileri sürmeye
- Bana anlatılanlara değil doğru bildiklerime dayanmasına
- Duygularıma ve içgüdülerime
- Başkalarının farklı düşünebileceğine
- Güvendiğim insanların sözlerine
- Genel olarak kabul edilmiş olmasına
- Biraz karışık olmasına, anlaşılır olmamasına

5. Felsefi bir sorgulamada dikkat ettiğimiz ilkelerden bazıları (örneğin eleştiriye açık olma, önyargılardan uzaklaşma, tutarlılık arama, açık-seçik olma gibi) anlamlı bir dünya görüşü oluşturmamıza yardımcı olur. Sizin yukarıdaki sorulara verdiğiniz cevaplar, bu ilkelerle çelişiyor mu? Niçin?

6. Aşağıdaki metni okuyarak soruları cevaplayınız.

Geçmişte olduğu gibi gelecekte de felsefenin konusu geri dönülmez biçimde değişebilir. Descartes veya Kant gibi filozofların çıkması mümkündür. Öyle ki onlardan sonra felsefede hiçbir şey aynı olmadı. Felsefenin geleceği, en önemli yönleri açısından bize kapalıdır. Yine de bazıları ilgi çekici olabilecek, ortaya çıkmalarını rahatlıkla bekleyebileceğimiz gelişmeler de yok değildir. Bunları şöyle ifade edebiliriz: Felsefi çözümleme teknikleri, sürekli genişleyen bir alanı etkisi altına alacaktır. En acil sorunlar, kamu politikasıyla ilgili sorunlar olacak fakat diğer sorunlar, müzikten cinselliğe geçmişteki filozofların düşünemeyeceği kadar geniş bir alandan gelecektir. Bugün insanların felsefeye olan ilgisinde bir canlanma ve felsefeye verdikleri değerde geçmişe oranla daha fazla bir artış olacağı benziyor. Felsefe son zamanlarda lise eğitimine dahil edildi. Şirketlerin yönetim kurullarında iş ahlakı alanında danışmanlara yer verilmesinin istenmesi ve hükümetlerin yasaları incelemek üzere filozoflardan yararlanması nispeten yeni bir gelişmedir. Bu etkinliklerin genişlemesi beklenebilir. Genel okur kitlesinin felsefeye olan ilgisinde buna mukabil bir değişme gözlenmektedir. Örneğin son yılların uluslararası ölçekte çok satan kitaplarından biri Jostein Gaarder'ın Sofinin Dünyası (1991) romanı biçiminde yazılmış felsefe tarihine bir giriş kitabıdır. Bir kuşak öncesinde böyle bir kitabın bu denli başarılı olması düşünülemezdi bile.

Bugün felsefenin çizdiği genel görüntü ümit vermektedir. Ancak felsefe müzik gibidir; her ne kadar pek çok pratik yararı varsa da en büyük değeri, şeylerin faydalarına değil şeylerin kendilerine verir. İnsan olarak sınırlarımızdan dolayı, en temel sorunlarımızdan bazılarını hiçbir zaman yanıt bulamayacağız. Hiçbir nihai amaca ulaşamayacak olsak bile felsefe yolculuğunun kendi uğruna üstlenmeye değer olağanüstü zenginleştirici bir deneyim olduğunu göreceğiz. Nihai yanıtlar olmayabilir ama harikulade şeyler de var. (Bryan Magee, Felsefenin Öyküsü, s227, özetlenmiştir.)

Sorular

- Metne göre, felsefenin varlığını sürdürmesi hangi koşullara bağlıdır?
- Sizce felsefe daha mı etkili olacak yoksa etkisi gittikçe zayıflayacak mı? Görüşlerinizi metinle ilişkilendirerek açıklayınız.

Bu kazanımla şu amaçlanmaktadır: Kişi, yaşamını anlamlı kılmak istiyorsa “İnsanın ve evrenin başlangıcı nasıl gerçekleşmiştir?”, “Nasıl yaşamalıyım?” ve “İnsanın ve evrenin bir sonu var mıdır? Varsa bu son nasıl gerçekleşecektir?” gibi ‘en genel’ ve ‘en metafizik’ sorularla zihinsel olarak uğraşmalıdır. Bu anlamda bir bütünlüğe sahip olmalıdır ki yaşamı anlamlı olsun. Felsefenin pratikte başka faydaları da vardır ama asıl işlevi, rolü bu çerçevede yaşamın anlamlı hale getirilmesidir.

Bu yaklaşım, yaşamın anlamı ve felsefe ilişkisinde özel bir tercihi (yazarın özel tercihini) ön plana çıkarmaktadır.

SÖZCÜKSÜZ DÜŞÜNMENİN İMKANI

Kazanım: 8. Felsefe açısından dilin önemini anlar.

Süre: 1,5 ders saati

FELSEFEYE HAZIRLIK

Aşağıdaki karikatürleri ve şemayı inceleyerek soruları cevaplayınız

(Soldaki karikatürde iki “ilkel insanın” konuşmaları ve gökyüzünde uzaklaşan bir “uçan daire” vardır:

- Aaa! Burada tanımlayamadığım uçan bir cisim var.
- Bugüne kadar kaç cisim tanıdın ki?

Sağdaki karikatürde iki uzaylı ve uzaklaşan bir dünyalı vardır.

- Dünyalıyla iletişim kurabildin mi?
- Telefonunu bile aldım (Elinde telefon cihazı vardır)

Şemada ise “Bu bölümün konuları” yazılı kutucuğa, “Felsefe ve Dil”, “Dil-Anlam-Anlama”, “Dil ve İletişim”, “Dil ve Düşünme” kutucuklarının okları yönelmiştir.)

Sorular

- Sağdaki karikatürde tanınmayan cisim nedir?
- Bu nesneye verilen ismin o nesnenin özellikleriyle uyumlu olması gerekir mi? Niçin?
- Uzaylılarla ortak bir dile sahip olmadan iletişim kurulabilir mi?

- “Felsefenin görevi dilsel önermeleri çözümlemektir” önermesi size anlamlı geliyor mu? Neden?
- Düşündüğünüz veya hissettiğiniz ancak bunları ifade edecek sözcük bulamadığınız anlar oldu mu? Açıklayınız.
- Bir sözcüğün ya da cümlelerin anlamlı olması ne demektir?

FELSEFE ZAMANI

Aşağıdaki metin ve görselleri inceleyerek metinlerden sonra verilen soruları cevaplayınız.

(Resimde dört kişi bir masa etrafındadır

- Nedir bu Geist? Anlayabilen açıklasın arkadaşlar!)

Aristoteles kategorileri şema halindedir ve altta şu bilgi vardır: Felsefe, kullandığı sözcükleri dilden alır, onlara çeşitli anlamlar yükler, kavram haline getirir, kavramlar arasında yeni ilişkiler kurar, varolan ilişkileri açıklar.)

Dil Felsefesinin Bazı Sorunları başlıklı kutucukta şu sorular vardır:

- Sözcüklerin karşıladıkları bir anlam var mıdır?
- Anlamlar, insan zihninden bağımsız bir alanda mı bulunur?
- Anlamların dayandığı şey, dış dünyada gerçekten var mıdır?
- Dil, hakikati temsil edebilir mi?)

SÖZCÜKSÜZ DÜŞÜNMENİN İMKÂNI

Felsefe ve Dil: Farklı etkinliklerin değişik ifade araçları olduklarını görüyoruz. Örneğin müzisyenin aracı notalar yani seslerdir. Mimarın aracı taşlar ya da metallerdir. Ressam, eserlerini farklı nesnelerle ortaya koyabilir. Mağara duvarlarına veya kağıt üzerine çizebilir. Felsefecilerin ise felsefe yapabilmeleri için tek araçları vardır: dil

Filozoflar; sözcükleri, kavramları, terimleri, cümleleri kullanırken dile yeni sözcük ve kavramlar da kazandırmışlardır. Bir filozofun görüşlerini iyice anlayabilmek için sistemini hangi kavramlara dayandığını, kavramların hangi anlamlarını ön plana çıkardığını iyi tespit etmek gerekir. Sokrates gibi filozofları düşündüğümüzde, onların ellerindeki tek aracın gerçekten sözcükler olduğunu görürüz. Felsefeyle dil arasında bu yüzden diğer etkinliklerde olduğundan daha fazla ve zorunlu bir ilişki söz konusudur.

Sorular:

- Düşünmeden, söylemeden ve yazmadan felsefeci olunur mu?
- Yalnızca bir kişinin bildiği bir dil mümkün müdür? Tartışınız.
- Felsefe ve dil arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Dil- Anlam- Anlama: Harflerin anlamı olmasa da harflerden oluşan sözcüklerin bir anlamı olduğu kabul edilir.: Üçgen, vahiy, satılık, tümel, ağır vb. tüm sözcüklerin üzerinde uzlaşılmış bir anlamı olmalıdır. Örneğin “Yönetici adil olmalıdır” dediğimde “yönetici”, ve adil sözcüklerinin anlamlarını hiç kimse bilmezse bu benim hiçbir şey söylemediğim anlamına gelmez mi? Anka kuşundan ya da Kaf Dağı’ndan bahsettiğimde, bunların da bir anlamı vardır fakat bu anlamlar zihinden bağımsız bir dışsal gerçekliğe karşılık gelmezler. Bununla birlikte

Anka kuşunun bir gerçekliği olmasa da o dili kullananlar bu gerçekliğin olmadığını bildiklerinden o sözcüğü kullanabilmektedirler.

Sorular:

- **Dildeki her sözcük bir gerçekliğe karşılık gelmeyebilir, diyebilir miyiz, Niçin?**
- **Sokrates’in “Herkes, sözcüklerin anlamları insan zihninde doğuştan bulunur ancak insan onları kolayca hatırlayamaz; deneyimle insanlar bu anlamları yalnızca hatırlarlar” sözü yukarıdaki sorulardan hangisine yönelik olabilir?**
- **Locke’ın “Sözcükler birer uydurmadır. Onların anlamlarını insanlar uzlaşmayla oluştururlar” sözü yukarıdaki hangi soruya ait olabilir?**

Dil ve Düşünme: Çok eskiden düşünmenin dil ile ilişkisinin merak edildiğini biliyoruz. Bazı filozoflar konuşmaya “sesli düşünme” diyerek dil olmadan düşünülemediğini, konuşulamayacağını ve iletişim kurulamayacağını ileri sürmüşlerdir. Bazıları ise düşünmenin dile dayalı olmak zorunda olmadığını, dil içermeyen düşünme süreçlerini olabileceğini bildirmişlerdir. Örneğin Platon’a göre düşünme ve konuşma eylemleri aynı şeydir: Düşünme içsel ve sessiz konuşmadır. Langacker’a göre bilinçli bir uğraş olarak incelendiğinde düşünmenin dilden ve konuşmadan farklı bir eylem olduğu görülecektir.

Sorular

- Metin şu iki sorudan hangisine yönelik bir cevap olabilir?
 - Dil olmadan düşünebilir miyiz?
 - Dil ile konuşma aynı mıdır?
- Sizce Platon mu yoksa Langacker mi haklıdır? Niçin?
- Düşünebildiğimiz her şeyi sözcüklerle ifade edebilir miyiz?
- “Onu demek istememiştin” dediğimizde yanlış anlaşılmanın sebebi dili iyi kullanmayışımız olabilir mi?

Dil ve İletişim: Kullanılan her sözcüğün anlamı olmasına rağmen, sözcükler belli bir yer ve zaman içinde kullanıldıklarında, çeşitli nedenlerden ötürü herkeste aynı anlamı çağrıştırmayabilir. Bu durum bazen, iletişim sorunlarına ve iletişim sorunları ise daha büyük sorunlara yol açabilmektedir. Örneğin önümde duran, üzerinde ders çalıştığım, yazı yazdığım, şu dört ayaklı ve üstünde düz bir parçası olan nesneye “masa” denir. Ona masa değil de “asam” denilse ne olur? Bu durumda ortaya çıkacak en basit sorun iletişimsizlik olur. Bu yüzden dil olmadan düşünmenin, düşünme olmadan da sözcüklerle ifade edilen düşüncenin var olamayacağını söyleyebiliriz.

- Sözcüklerin herkes tarafından farklı anlaşılması ne gibi sorunlara neden olur?
- Aşağıdaki tabloda bazı filozofların dille ilgili görüşlerine yer verilmiştir. Tablonun orta sütunundaki ifadelerden hareketle sağ sütundaki, ayraç içinde verilen sözcüklerden birini seçerek doğru şekilde doldurunuz.

Wittgenstein	Felsefe, doğruluğu ya da yanlışlığı ispatlanamayacak önermelerle uğraşmamalıdır.	Öyleyse felsefe; sonsuzluk, ölüm, kader, töz, evrensel ahlak yasası, vb. kavramlarla (uğraşmalıdır/uğraşmamalıdır)
Russell	Dili nasıl kulanacağımızı, bir sözcüğün ne anlama geldiğini toplumdan öğreniriz.	Öyleyse kişiye özel dil (yoktur/vardır)
Martinet	Dilsiz düşünme olamayacağı	Öyleyse felsefe, dil ile düşünce ve dil ile

	gibi toplumsal olmayan dil de olamaz.	 arasındaki ilişkiyi incelemelidir. (toplum/kavramlar)
Langacker	.Bazen düşüncelerimizi ifade edecek sözcük bulamayız.	Öyleyse düşünme, dilden var olabilir (önce/sonra)
Buyssens	Düşünme, dilden bağımsız olabilir	Öyleyse zihinsel işlemler yalnızca dil ile gerçekleşiyor (olabilir/olamaz)
Carnap	Bütün felsefe sorunları aslında sözdizimiyle ilgilidir.	Öyleyse felsefe, yapılarını çözümlemelidir. (cümle/deyim)

Dil felsefesinin çeşitli problemlerini dile getiren bu bölümün bu haliyle Felsefeye Giriş ünitesinde yer almasının bir anlamı, katkısı yoktur.

ÖLÇME DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

Çoktan seçmeli Sorular

Aşağıdaki soruları cevaplayarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

- I. Bilimsel yöntem kullanılmadığından felsefede, hiçbir sorun kesin çözüme kavuşmamaktadır.
II. Sonraki felsefeciler, hiçbir minnet duygusu taşımadıkları için sürekli olarak önceki felsefecileri eleştirmişlerdir.
III. Felsefe tekil varlıklarla değil, varlığın tümüyle ilgili sorunları ele alır. Ancak belli bir yer ve zamandaki varlıkların bilgisinde ilerleme sağlanabilir.
IV. Felsefecilerin olaylara kişisel yaklaşımları hem felsefe hem de bilime zarar vermektedir.

Felsefi bilginin birikmesi ama ilerleyememesi, yukarıdaki görüşlerden hangisiyle ilişkilendirilebilir?

- I-II
- II-IV
- I-III
- III-IV
- I-IV

(Doğru cevap olarak C seçeneği belirtilmiştir.)

Kitabın resmi iki görüşünün anlaşılıp anlaşılmadığı denetlenmektedir:

- Sadece bilimsel yöntem kesin, doğru bilgi verir.
- (Bilimin konusu olan, yani) belli bir yer ve zamandaki varlıkların bilgisinde ilerleme sağlanabilir.

- Bir filozofun en önemli özelliği

Eksik bırakılan cümleyi tamamlayacak en uygun ifade hangisidir?

- Hakikati her şeyin üstünde tutmasıdır.
- Yaşamın kaynağıyla ilgili genel sorular sormasıdır.
- Zeki olmasıdır.

- d) Farklı düşünmesidir.
- e) Hakikati bulduğunda paylaşmasıdır.

3. Antik Yunan mitolojisine göre Sisyphos'un cezası, tepeye her yaklaştığında aşağı düşen bir taşı, tekrar tepeye çıkarmaktır.

Sisyphos ile filozofun kaderinin benzer olduğu söylenir. Bu benzerlik felsefenin hangi özelliğine göre kurulmuştur?

- a) Felsefede arayışın bitmesi
- b) Eleştirel olması
- c) Birikmesi fakat ilerleyememesi
- d) Varlığı bir bütün olarak ele alması
- e) Öznel olması

Cevap C seçeneği olarak belirtilmiştir.

Yani filozof da Sisyphos gibi kararlıdır amacında ama ne yaparsa yapsın amacına ulaşamayacaktır. Bu soruda “ilerleyememe”yi çıkarabiliriz ama “birikme”nin nasıl çıkarılacağını anlayamıyoruz.

4. I. Doğru ve yanlış nedir?
II. Günah ve sevap nedir?
III. Güzel ve çirkin nedir?
IV. İdeal yönetim nasıl olmalıdır?

Felsefe yukarıdaki soruların hangilerine cevap aramaz?

- a) I
- b) II
- c) III
- d) IV
- e) V

Cevap B seçeneği olarak belirtilmiştir.

Neden “günah ve sevabın ne olduğu” felsefenin araştıramayacağı bir sorudur? Oysa Günahın ve sevabın “ne olduğu”nu birçok filozof araştırmıştır.

10. Aynı soruya birkaç farklı yanıt verilebilir. Bu durum, filozoflar için doğal hatta zorunludur.

Bu durum felsefi bilginin hangi özelliğiyle ilgilidir?

- 1. Tutarlı olması
- 2. Öznel olması
- 3. Mantıksal olması
- 4. Birikimli olması
- 5. Test edilemez olması

Cevap B seçeneği olarak belirtilmiştir.

“Aynı soruya birkaç farklı yanıt vermek filozoflar için zorunludur.” bilgisinin tutar yanı yoktur.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Ortaöğretim felsefe ders programı çerçevesinde hazırlanan felsefe ders kitabı, birçok sorun barındırmakla birlikte, en önemli sorun felsefeye yaklaşımındadır. Bu sorun ise daha çok felsefeyle tanışma ünitesinde karşımıza çıkıyor. Bu ünite, her şeyden önce, felsefenin ne olduğunu, ne tür özellikler taşıdığını, ne tür sorunlarla ilgilendiğini, sorunlarının mahiyetini, söz konusu sorunları çözmek için nasıl bir yol izlediğini, böylece felsefenin bilim ve sanat gibi diğer etkinliklerinden ayırıcı yanlarını ortaya koyan bir ünite olması beklenir. Zira bir alana dair ders kitabı, o alanı tanıtmaya için yukarıda anılan noktalardan hareket etmek zorundadır. Ancak Ortaöğretim için hazırlanan felsefe ders kitabı, ilk ünitesinde felsefeye yaklaşımı, adeta felsefeden uzaklaştırmaya yöneliktir.

Ünite temel olarak felsefe, bilgelik ve hikmet kavramları üzerinde inşa edilmiştir. Ancak bu üç kavram arasındaki ayırım konusunda yeterince bilgi verilmemiştir. Bilgelik ile hikmet kavramlarını aynı anda kullanmaları, ikisi arasında bir ayırımın varsayıldığını göstermekle, dahası bu ayırımın zaman zaman cümleler arasına serpiştirilmiş olmakla birlikte, hiçbir biçimde açık değildir. Bu bağlamda şu sorunun cevabı net bir biçimde bulunmuyor kitapta: bilgelik ile hikmet, biri eski Grek kökenli, diğerinin ise Arapça kökenli sözcükler olarak aynı şeye mi göndermede bulunuyorlar, yoksa Arapçadaki hikmetin Grek bilgeliğinden daha farklı bir anlam mı içeriyor? Eğer söz konusu iki kavram aynı anlamlara geliyorsa, neden ikisi aynı anda tartışılıyor; eğer farklı anlamlar taşıyorlarsa, neden rastgele ikisi bir arada kullanılıyor?

Kitabın ilk ünitesi oldukça önemlidir, çünkü yazarların felsefeye nasıl baktığını, felsefeye dair amaçlarının ve beklentilerinin ne olduğunu gösteriyor. Bu yaklaşım, beklenti ve amaçlar ilk ünitenin genel havasında belirginlik kazanıyor. Üstelik burada ilk ünitenin neden felsefe ile hikmet arasındaki ayırımdan hareketle hazırlandığını açığa çıkarıyor. Bu ayırımda açık ya da örtük, felsefenin dar ve yetersiz bir disiplin olduğuna vurgu yapılarak, vurgu hikmetin amaçlarına yapılıyor. Böylece felsefenin beşeri niteliği karşısında, hikmetin kutsal ya da ulvi olana dair amaçlarının yüceliğine belirgin bir dikkat çekiliyor. Öğrencileri felsefeden ziyade hikmete yönelten genel bir hava oluşturuluyor. Ünite baştan sona dini niteliğinden dolayı, hikmete üstünlük atfeden, böylece hakikatin felsefe aracılığıyla değil, hikmet aracılığıyla elde edileceğine dair bir varsayım taşıyor. Bu durumda şu soru kaçınılmaz oluyor: bir disiplinle tanışma ünitesinde, neden o disiplinin ayırıcı özellikleri üzerinde durulmuyor da, eksikliklerine vurgu yapılarak, dikkat başka bir alana çekiliyor? Üstelik bu türden bir tartışma bir ders kitabının konusu değildir, olsa olsa kamuoyuna sunulmuş genel bir felsefe kitabının konusu olabilir.

İlk ünite de ayrıca felsefî düşüncenin temel özellikleri tanıtılmamakta, eksik, yanlış ve çelişkili bilgiler verilmektedir; felsefeden uzaktır ve kısmi düzeltmelerin bile olamayacağı açıktır.

Böyle başlayan bir ders kitabının diğer ünitelerde de problemlerle dolu olacağını tahmin etmek zor değildir. Felsefenin alanlarına ilişkin ünitelerden de örnek olarak Bilgi Felsefesi Ünitesi ele alınıp ünitelerde karşılaşılan bilgi yanlışları, çelişkili ifadeler vb. örnekler gösterilecektir:

Sayfa 40

Bilginin Temel Unsurları bölümünde “Dolayısıyla tüm bilgilerimiz en az iki kavram arasında, zihnimizde kurduğumuz bir ilişkiyle oluşur ve bir doğruluk değeri vardır.”

Peki öyleyse neden felsefi bilginin doğruluk değerinin olmadığı savunulmaktadır?

Sayfa 43

“Dini Bilgi: Tanrı gibi doğa üstü varlık inancına dayanan bilgidir. Doğaüstü bir varlığa dayandığı için, bu varlığa inananlar (müminler) tarafında doğru olduğu kabul edilir. Semavi dinlerde, vahiy yoluyla insanlara bildirilir. Kutsal kitaplara, örneğin Kur’an-ı Kerim’e ve ilmi hale dayanan bilgilerdir. Bu bilgiler insan görev sorumluluklar yükler, eylemlerini günah ve sevap olarak değerlendirir, toplumsal yaşamı düzenler”

Sayfa 42-43 teki tabloda:

Din bilgisi için:

Din adamlarının sahip olduğu bilgidir.

Vahiy, Tanrı, melek, cennet gibi metafizik kavramlarla ifade edilir.

Kutsal bir güce dayanır.

Kutsal kitaplar, ilmi haller, din adamları, veliler, mistikler bu bilginin kaynağı olabilir.

Eleştiri kabul etmez

Bütün varlığı üstün bir ilke ya da güce dayanarak açıklama yapar

İnsanın ölümsüzlük arzusuna cevap verir.

Dinle ilgili bilgilerde özellikle dikkatli ifade kullanılması gerekir. İnanca ve kişisel kabule dayalı olmasına vurgu yapılmalıdır.

Sayfa 43 “Bilimsel bilgi genel-geçer (evrensel)dir, bilim insanının kişisel özelliklerinden bağımsızdır.”

“Bilim etkinliğinin bilim insanının kişisel özelliklerinden etkilenmediği” konusu tartışmalıdır.

Sayfa 43:

Felsefe için:

“Akıl ve mantıkla elde edilir ancak bilimsel bilgi gibi kesin değildir. Öznel ve eleştireldir.

Bilim gibi varlıktaki hareket ve değişimin yasalarını değil, varlığın özünü kavramaya çalışır.”

“Felsefenin varlıktaki hareket ve değişimin yasalarını konu edinmediği” doğru değildir.

Sayfa 42.

“Sanat bilgisi, maddi çıkar sağlamaz.”

Ne demek istenmektedir? “Felsefi bilgi”, “bilimsel bilgi” ya da “dinsel bilgi” maddi çıkar sağlar mı?

Sayfa 44

“Doğa bilimleri genel yasalara ulaşır, sosyal bilimler evrensel yasalar ortaya koymaz fakat insana dair bilimsel açıklamalar yapar.”

“Sosyal bilimler evrensel yasalar ortaya koymaz fakat insana dair bilimsel açıklamalar yapar” ifadesi hem garip hem yanıltıcıdır. Ekonomi, sosyoloji, psikoloji vb. bilimsel yasalar ortaya koyamaz mı? Yoksa evrensel yasaların mutlak yasalar olduğu mu düşünülmektedir ya da yasalar için deney zorunlu mu görülmektedir?

“Formel bilimler: Zaman ve mekana bağılı olmayan, insan zihninde bulunan mantık ve matematik bilimleridir. Varlığın ve düşüncenin, ilkeleri ve biçimleriyle ilgilidir. Bu ilkeler deneyden gelmezler (apriori); soyut, zorunlu, kesin ve geneldir. Örneğin “1” sayısı, tek varlıkların tümünden bağımsızdır; soyut ve geneldir. Mantık, ne düşündüğümüzü değil, düşüncemizin kendisini araştırır; doğru düşünmenin ilkelerini belirler. Bu yüzden deneyle değil, salt düşünme ile elde edilirler.

“Zaman ve mekana bağılı olmayan, insan zihninde bulunan mantık ve matematik bilimleri” ifadesi gariptir. Bu bilimlerin ilkelerinin deneyden gelmeyip salt akla dayandığı görüşü tartışma konusudur.

Ayrıca bu konular bilgi felsefesinin değil, bilim felsefesinin konularıdır.

BAŞLIK DOĞRULUK ÖLÇÜTÜMÜZ

Sokrates’in Felsefeye Başlama Öyküsü metin olarak verilir. (bilmediğini bilmenin bilgelik olduğuna ilişkin) ardından A. Comte Sponville’nin özetle “bir şey ya doğru ya da yanlış olmalıdır ama her şey de yanlış olmaz” diyen bir küçük metin var.

Sayfa 45. hazırlık sorusu:

Sokrates niçin dönemin en bilge kişisi olarak kabul edilmiştir?

Tüm bilgilerimizin olmasa bile bazı bilgilerimizin doğru olabileceğini niçin kabul etmek zorundayız?

Çok şey bilerek mi yoksa az ama doğru şeyleri bilerek mi bilge olunur?

Eğer bir tanrı varsa kolaylıkla her şeyi doğru olarak bildiğini kabul edebiliriz. Peki bizim bilgilerimiz doğru olabilir mi?

Sonunda

“Kapının arkasında biri var” denildiğinde bu bilginin doğru olup olmadığından nasıl emin olabilirsiniz?

Bilgilerimizin doğruluğundan nasıl emin olabiliriz. Örnekler veriniz

Sayfa 46, “gerçeklik (realite) fiziksel ve olgusal varlığın özelliğidir. Gerçek, insandan bağımsız olarak orada bir yerlerde öylece var olan şeydir.”

Hakikat (doğruluk) insanın gerçekliğe dair yargılarının gerçeklikle örtüşmesinin genel adıdır. İnsan eğer, gerçekliği kısmen veya bütünüyle doğru olarak bilebilirse hakikat mümkün hale gelir. Bu yüzden hakikat (doğruluk), insanın varlığa dair verdiği yargının doğru ve değişmez bilgisini ifade eder. Platon hakikatin “değişmez” olduğunu ifade etmiştir.

Gerçeklik ile hakikat arasında bağı kuran, insandır. Gerçeklik insan zihninden bağımsız olarak var olmasına rağmen, hakikat ancak insanın yönelimiyle ortaya çıkar. Ancak bu gerçeklik, bilimin konu edindiği gerçekliktir. Doğruluk da bilimsel bilginin bir özelliğidir. Bilim olgusaldır. Yalnızca olgularla ilgili önermelerin doğruluğundan bahsedebiliriz. Felsefenin nesneleri bilimin nesnelerinden gerçeklik bakımından farklılık arz eder. Felsefe, fiziksel varlığı olmayan kavramsal ve metafizik şeylerle de ilgilenir. Kavramları ve metafizik varlıkları ise dış dünyada bulamayız. Bu yüzden felsefi yargıların doğru mu yoksa yanlış mı

olduğunu belirleyemeyiz. Ancak felsefi bilginin tutarlılığını, mantıksal araçlarla denetleyebiliriz.

“İnsan eğer, gerçekliği kısmen veya bütünüyle doğru olarak bilebilirse hakikat mümkün hale gelir. Bu yüzden hakikat (doğruluk), insanın varlığa dair verdiği yargının doğru ve değişmez bilgisini ifade eder.” ifadesi gariptir.

“Doğruluğun yalnızca bilimsel bilginin bir özelliği olduğu”, “felsefenin yalnızca kavramları ve metafizik varlıkları konu edindiği”, “felsefi bilginin doğru mu yanlış mı olduğunun denetlenemeyeceği” bilgileri yanlıştır.

Sorular

Felsefi bilgide neden doğruluk değil de tutarlılık aranır?

Bu bilgi yanlıştır.

Sayfa 47. Doğruluk Ölçütlerimiz:

Uygunluk

Tutarlılık

Deneye dayanma

Fayda sağlama

Olgulara dayanma

Sezgiye dayanma

Tanrıya dayanma

Uzlaşım

Açık Seçiklik

Buradaki ölçütlerin hangi kriterlere göre yapıldığı belli değildir: Uygunluk, deneye dayanma, olgulara dayanma bölümlerinde aynı şeyler anlatılmaktadır.

Ayrıca, uygunluk ölçütünü kabul edenlerin görüşleri açıklanırken, onların değil ama kitap yazarının kendi görüşleri yazılmıştır:

Uygunluk: Doğruluk, bir iddianın nesnesine uygun olmasıdır. Bilgilerimizin, belli türden bir gerçekliği doğru olarak yansıttığından emin olmak için bu bilginin hangi yöntemle elde edildiğine bakmak gerekir. Değişik bilgi türleri, farklı doğruluk ölçütüne sahiptir. Örneğin bilimin önermeleri ile metafizik önermelerin doğruluk ölçütleri değişiktir. Çünkü nesneleri farklıdır. Olgulara dair bilgilerin doğruluğunu arayabiliriz. Bu durumda doğruluk ölçütümüz, uygunluk olur. Eğer bilгимiz nesnesine uygunsa doğrudur. Fakat olgusal olmayan, dış dünyada gerçekliğini duyumsayamadığımız birçok şeye dair bilgilerimiz vardır. Bunlara dair felsefi, dini veya etik bilgilerimiz vardır. Bu tür bilgilerin doğruluğunu değil, tutarlılığını aramak gerekir.

Yazarın tam bir kafa karışıklığı vardır. Uygunluk ölçütünü savunanların bu uygunluğu yalnızca olgulara ilişkin söylediklerini iddia etmek akıl alır iş değildir. Örneğin Platon uygunluk ölçütünü savunan bir filozoftur ama aynı zamanda “Olgusal şeylerin (duyusal şeylerin) sanısı olur, bilgisi değil.” demektedir. Hatta Platon’a göre olgusal (duyusal) şeylere dair bir önermenin tam olarak uygunluğundan ve bu anlamda kesin doğruluğundan söz etmek tamamen absürt olacaktır.

“Felsefi, dini, etik bilgilerimiz vardır” cümlesinden yola çıkarak, etiğin bir felsefe disiplini olduğunun bilinmediğini ya da ahlak ile aynı anlamda kullanılarak başka bir yanlışlığa düşüldüğünü görüyoruz.

Yazar programda doğruluk ölçütleriyle ilgili programda yazılan ölçütlere de uymamaktadır. Ayrıca “Tanrıya dayanma” gibi bir ölçüt sunabilmektedir.

Sayfa 48’de

“Tüm Ortaçağ boyunca Avrupa’da dinsel doğrular kabul edildi. Rönesans’la birlikte bilimsel doğru ile dinsel doğrular çatışmaya başladı. Peki, gerçekte hangisi doğrudur?”

Ne anlatılmak ya da hangi felsefi problem tartışılmak istenmektedir?

Sayfa 56

Dogmatiklik ya da dogmatizm, akıl ve mantık ilkelerinden hareketle insanın hakikate ulaşabileceğini iddia eden anlayıştır.

Bilginin imkanı konusunda dogmatizm için söylenen bu ifade anlaşılabilir ve yetersizdir. Bu bağlamda dogmatizm, ister akıl ve mantık ilkelerinden, ister deneyden isterse de sezgiden yola çıkarak olsun, sonuçta doğru bilginin mümkün olduğunu savunmaktır.

Sayfa 75

... Bilimler varlığın belli bir parçasını araştırırken varlığın bütünlüğünü gözden kaçırmazlar. Bilim varlığın bir bölümünü, felsefe bütününe ele alır. Bu anlamda bilim indirgemeci, felsefe ise bütüncüdür.

“Felsefenin yalnızca varlığın bütününe ele aldığı” doğru değildir. Felsefe ve bilimi varlık karşısındaki tutumlarına ilişkin yaklaşımlarını indirgemeci-bütüncü kavramlarıyla karşılaştırmak uygun değildir. Bu programdan kaynaklanan bir hatadır.

Sayfa 77

“Varlık var mıdır?”...

...

Tanrı dahil her şey, aslında birer yanılsama veya zihnin birer kurmacası olabilir. Eğer öyleyse, Tanrı dahil her şeyin kendinde bir değeri yoktur; her şeyi yıkıp yeniden kurabiliriz. Ahlak, sanat, felsefe, toplum, bilim, din... Bunların hepsi insan üreimidir, birer kurmacadır, sahtedir. İşte şimdi nihilist Nietzsche gibi düşünmeye başladım.

Nietzsche’yi tanrının varlığını kabul etmediği için nihilist olarak görmek, bilgisizliğin ürünü olabilir.

Sayfa 78

Karl Marx da diğer materyalistler gibi maddeden başka bir varlık türü tanıımıyordu.

Bu, Marx’ın eserlerini hiç okumamış ya da bu konuda kulaktan dolma bilgilere sahip bir kişinin görüşü olabilir.